

AMERICA FIRST

DE DROOM VAN EEN GELEERDE
TIEN DAVERENDE JAREN
ZWARTE DONDERDAG
NIEUWE AANPAK
VIJLEN AAN HET PANTSER
DE OCEAAN WORDT SMALLER
DE ONVERKLAARDE OORLOG
HYMNEN OP ZEE
PRATEN MET JAPAN

24

Na de nederlaag in het westen, in mei en juni 1940, waren de ogen van de tegenstanders van Duitsland meer dan ooit op de Verenigde Staten gericht. Op het vasteland van Europa was Hitler heer en meester, in het zuiden gesteund door zijn bondgenoot Mussolini, in het oosten gedekt door vriendschappelijke afspraken met Stalin. Engeland kon zich voorlopig slechts bezighouden met de vraag hoe de komende Duitse aanval op zijn grondgebied af te weren. Er was maar één land dat in staat zou zijn, zo meende men, het getij spoedig en blijvend te keren: de Verenigde Staten.

Na de eerste wereldoorlog had het isolationisme, dat de hele negentiende eeuw in het Amerikaanse politieke leven gedomineerd had, aan de illusies van de idealistische maar naïeve president Wilson om behalve de oorlog ook de vrede te winnen, een eind gemaakt. Het land viel terug in zijn isolement waaruit het in 1917 te voorschijn was getreden. Nationalisme en isolationisme vierden weer hoogtij, zowel tijdens de *'roaring twenties'* als tijdens de diepe economische crisis in het begin van de jaren dertig. Toen onder leiding van president Roosevelt een voorspoedig herstel van de economische bedrijvigheid intrad, werd Amerika's houding ten opzichte van de zich toespitsende spanningen in Europa weliswaar een steeds belangrijker onderwerp in de politieke discussie; bij het uitbreken van de oorlog had het isolationisme evenwel nog weinig aan kracht ingeboet. Het *cash-and-carry*-systeem was de enige manier om althans gedeeltelijk de strenge embargowetgeving te omzeilen.

Een grote ommekeer kwam in mei 1940, toen de publieke opinie, sterk onder de indruk van de Duitse overrompeling van West-Europa, duidelijk partij voor de geallieerden ging trekken. Hoewel het officiële neutraliteitsstandpunt door de voorzichtige Roosevelt niet verlaten werd, werd de hulpverlening aan Engeland met kracht ter hand genomen. De Leen- en Pachtwet van maart 1941 werd het raamwerk waarbinnen die hulp het beste verleend kon worden. Amerika was geworden tot 'het arsenaal der democratieën'. Verder gaande maatregelen volgden — het *Atlantic Charter* van augustus van datzelfde jaar was een demonstratie van de eensgezindheid en verbondenheid van de Angelsaksische landen. In feite namen de Verenigde Staten reeds deel aan de oorlog — er werd alleen nog niet geschoten.

Ook tegen de aspiraties van Japan in Oost- en Zuidoost-Azië ging Roosevelt zich krachtiger keren, zij het ook slechts met economische maatregelen en diplomatieke druk. Toch werd in de herfst van 1941 steeds duidelijker dat een gewapend conflict nauwelijks te vermijden zou zijn.

A.H.P.

DE DROOM VAN EEN GELEERDE

PROF. DR. J. W. SCHULTE NORDHOLT

De hele negentiende eeuw hadden de Verenigde Staten, veilig en ver weg achter de Atlantische Oceaan, zich in isolement kunnen ontwikkelen. Toen het land in het begin van deze eeuw een machtige mogendheid was geworden, raakte het betrokken in de Eerste Wereldoorlog. President Woodrow Wilson, een geleerde en een idealist, wilde méér dan alleen maar een oorlog winnen; door het stichten van een Volkenbond hoopte hij een blijvende vrede tot stand te brengen. In veertien punten had hij al in januari 1918 zijn programma voor een komende wereldorde ontwikkeld en hij ging in december zelf naar Europa om deel te nemen aan de vredesonderhandelingen. In verheven redevoeringen schetste hij de stralende toekomst die hij verwachtte, en toen hij zijn intocht hield in de Europese hoofdsteden, werd hij dan ook als een Messias begroet.

Maar in Parijs kreeg hij te maken met staatslieden die zijn Amerikaans idealisme erg naïef vonden: De Engelse eerste minister Lloyd George, gewiekst en gewetenloos en er alleen op uit het Britse rijk te handhaven, en de Franse premier Clemenceau, vurig en cynisch, die Duitsland zo diep wilde vernederen, dat het nooit meer een gevaar voor zijn land zou kunnen zijn. Verbaasd en sceptisch bezagen zij de Amerikaanse dromer. 'Hij praat als Jezus, maar hij handelt als Lloyd George', zou Clemenceau gezegd hebben. Van Wilsons Volkenbond wilden zij niet veel weten, maar om hun zin te krijgen gebruikten zij de plannen van de Amerikaan als inzet bij de besprekingen. Wilson van zijn kant probeerde zoveel mogelijk zijn beginselen te verwezenlijken: zelfbeschikkingsrecht voor de naties, vrijheid op de zeeën, open handelsbetrekkingen. In wezen was Wilson een liberaal; hij geloofde dat volledige vrijheid tot volledige vrede zou leiden. Het was daarom logisch dat Amerika's belang en dat van de wereld samenvielen.

Om zijn idealen te bereiken moest hij wel compromissen sluiten. Maar hij verwachtte dat door het bestaan van de Volkenbond alle problemen als vanzelf, in eerlijke confrontatie, zouden worden opgelost. In de schijnwerper van de openbare mening zou alle onrecht tenslotte wel moeten verdwijnen. 'Wij zijn', zo zei hij, 'voor alles afhankelijk van één grote kracht, de zedelijke kracht van de publieke opinie der wereld, de zuiverende, verhelderende en dwingende invloed van de publiciteit (...), zodat siniste re

Wide World

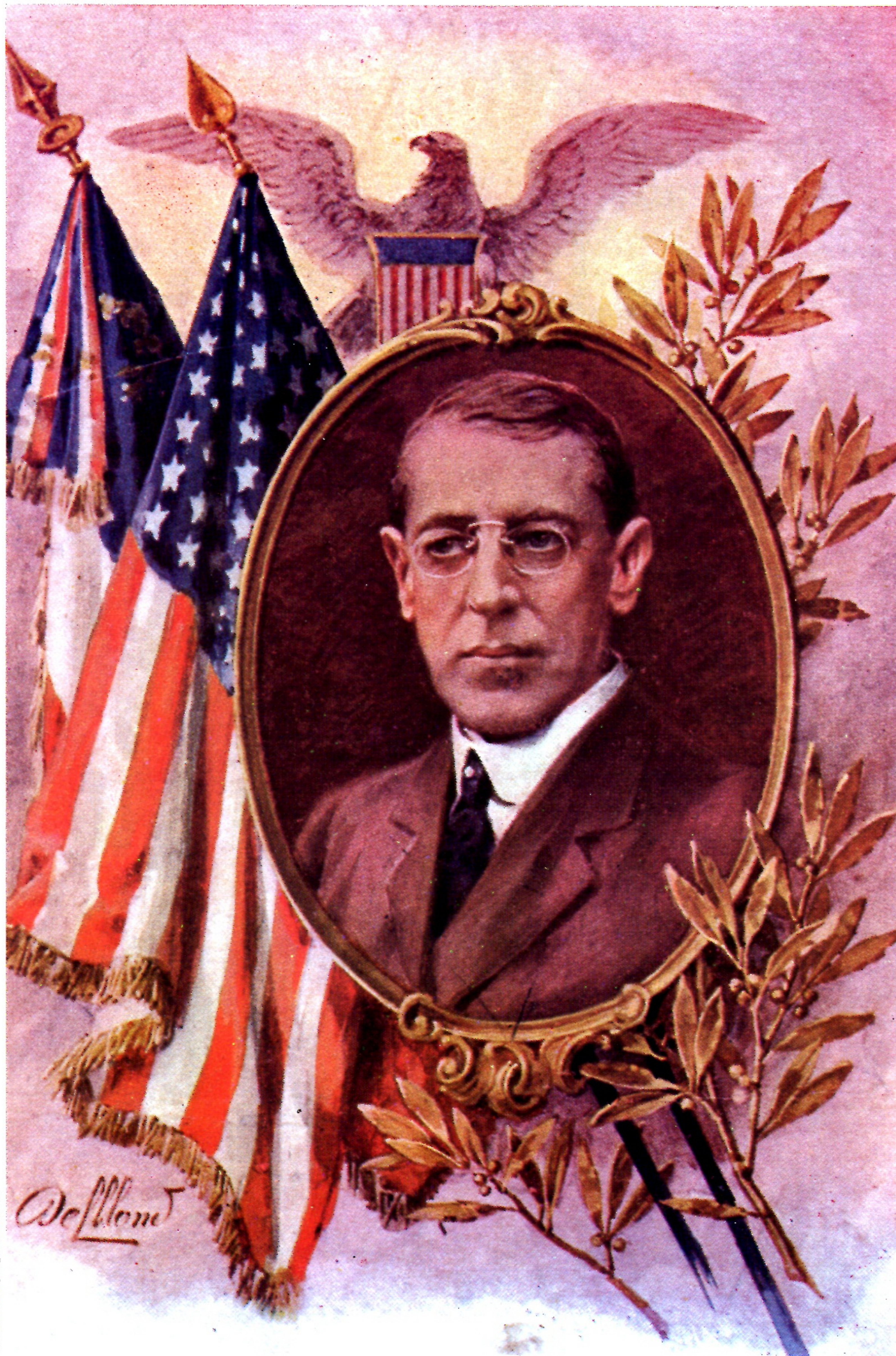
plannen openbaar worden, zodat zulke dingen vernietigd worden in het overweldigende licht van het oordeel der wereld.' Compromissen kon hij daarom sluiten, maar op één ding moest hij staan, namelijk dat de oprichting van een Volkenbond onlosmakelijk verbonden zou worden aan het vredesverdrag. Zelf leidde hij de commissie die het handvest van de Volkenbond moest opstellen. De leden beloofden daarin elkanders territoriale integriteit te zullen garanderen. Maar op welke wijze dat zou gebeuren, werd opgehouden. Zo werd de nieuwe organisatie wel een soort wereldforum, maar miste ze iedere macht.

Vol enthousiasme keerde Wilson naar zijn

Links: president Wilson gaat aan boord van het schip dat hem naar Europa zal brengen voor de besprekingen in Versailles.

land terug. Maar de Amerikaanse grondwet eist dat elk verdrag met het buitenland door de Senaat wordt goedgekeurd met een twee-derde meerderheid. In die Senaat zaten nogal wat tegenstanders van Wilson. Sommige van hen werden daarbij gedreven door zuiver isolationisme. Vooral de senatoren uit het westen van het land wilden niets weten van een zo sterke binding met Europa. Amerika, zo zeiden zij, moest een voorbeeld zijn voor de wereld en het zou zijn zuiverheid verliezen als het zich liet meeslepen in alle conflicten elders. Anderen wilden Wilsons plannen wel gedeeltelijk aanvaarden, maar vonden dat in amendementen moest worden vastgelegd dat de Verenigde Staten toch een unieke positie innamen en dat de Monroe-leer moest blijven gehandhaafd. Er waren ook enige senatoren die een persoonlijke haat tegen Wilson koesterden. De voornaamste van hen was Henri Cabot Lodge, senator van Massachusetts, die nog wel de belangrijke positie van voorzitter van de senaatscommissie voor buitenlandse zaken bekleedde. Lodge, een sluw en scherpzinnig politicus, was geen isolationist, maar hij schepte er een persoonlijk behagen in de president tegen te werken. Het was ook wel Wilsons eigen schuld dat het conflict zo hoog liep. Met al zijn dromen van democratie was hij eigenlijk een eenzellig man, een pedante schoolmeester, die alles zelf wilde doen. Samenwerking met de republikeinse oppositie bij de voorbereiding van de vrede had hij stelselmatig van de hand gewezen; republikeinse leiders als Taft en Root, die zich beijerden voor een Volkenbond, had hij hooghartig afgestoten en toen het er op aankam, stond hij alleen. Wel had hij zijn eigen partij in de hand, maar daarmee alleen kon hij geen meerderheid halen, laat staan een twee-derde (in de Senaat zaten toen 49 republikeinen en 47 democraten). Zo werd Wilsons grote werk in zijn eigen vaderland gefnuikt.

Toen de president dit bittere resultaat zag aankomen, deed hij een merkwaardige stap. Hij besloot een beroep te doen op het volk, omdat hij geloofde dat de publieke opinie de meest wezenlijke macht was. In september 1919 ondernam hij een grote tournee door het land en legde de mensen in talloze redevoeringen uit wat de Volkenbond betekende

Fotoarchief Spaarnestad

en hoe funest het optreden van de Senaat was. Die grote inspanning leidde tot niets. Tweemaal werd het vredesverdrag in stemming gebracht, tweemaal bleek het onmogelijk de twee-derde meerderheid te bereiken. Door deze geweldige inspanning had de president te veel van zijn krachten gevergd. Toen hij in het westen op tournee was, werd hij getroffen door een beroerte met als gevolg gedeeltelijke verlamming. Zijn kracht was nu gebroken. Wel diende hij zijn ambtsperiode uit (tot maart 1921), maar er ging niets meer van hem uit. Eenzaam en verbitterd leefde hij nog enkele jaren, tot hij in 1924 stierf. Zijn visionaire grootheid was gebroken op menselijke kleinheid, niet alleen

van de bekrompen lieden om hem heen, maar ook van hemzelf. Daarin ligt Wilsons diepe tragiek. Zijn dromen waren geblust, maar veel ervan zou later weer herleven. Want zijn land kon dan wel weer in een schijnisolationisme terugkeren (het sloot een apart vredesverdrag met Duitsland en werd geen lid van de Volkenbond), op de duur zou die positie toch onhoudbaar blijken. Wilson was een weg gegaan die men terug moest vinden. En al zou men zijn ijle, rechtlijnige spoor niet letterlijk kunnen volgen, de Verenigde Staten zouden toch weer ten volle bij de wereld betrokken raken. Dat Wilson daarin is voorgegaan, blijft zijn onvergankelijke grootheid.

VIOOLTJES EN ROZEN OP WILSONS PAD

De ontvangst van President Wilson hier ter stede is in alle opzichten geslaagd te noemen. Vooral den eersten dag liet Italië's hoofdstad zich van hare beste zijde zien. (...)

Van de vliegtuigen, die boven de stad zweefden, werd te dezer gelegenheid een bijzonder sympathiek gebruik gemaakt. Zij vlogen den stoet vooruit en strooiden viooltjesbouquetten en rozen op Wilsons pad.

Het onderscheid, dat gedurende den oorlog tusschen de geallieerden en neutrale gezanten gemaakt werd, had men nu weer laten vallen, zoodat ik gedurende den geheelen dag ruimschoots gelegenheid vond om den President en zijne omgeving gade te slaan.

Ik begin met te zeggen dat de Heer Wilson in werkelijkheid een veel aangenamer indruk maakt dan op zijne portretten en dat het hem gelukt om in alle omstandigheden eene sympathie verwekkende natuurlijkheid te bewaren. Mevrouw Wilson en de dochter van den President maakten op mij daarentegen den indruk van zich haast overdreven thuis te gevoelen in hare nieuwe rol. (...)

Naar het voorbeeld van het Britsche Hof viel aan Mevrouw en Mejuffrouw Wilson geheel dezelfde behandeling ten deel als aan den President. Aan het gastmaal op het Quirinaal zaten Zijne Majesteit de Koning en de President naast elkaar, terwijl Hare Majesteit de Koningin naast dezen en Mevrouw Wilson aan de andere zijde van Koning Victor Emanuel plaats nam. Tegenover zaten de Hertogin van Aosta en de Hertog van Genua. Aangezien het Quirinaal nog bijkans geheel door gewonden is ingenomen, was de beschikbare ruimte zeer beperkt, maar toch had de feestmaaltijd een zeer glansrijk verloop.

Het feest, dat het meest Romeinsche karakter droeg, was echter ontegenzeggelijk de ontvangst op het Kapitoel, gedurende welke aan den President het ereburgerschap der Eeuwige Stad werd aangeboden. Om te beginnen leverde de oprit van den Kapitolijschen heuvel een bijzonder grootsch gezicht op, waartoe de smaakvolle verlichting niet weinig bijdroeg. Door overdekte gangen waren voorts de drie hoofdgebouwen verbonden, zoodat zelfs het museum van het Kapitoel een geheel vormde met de gewone ontvangtzalen en de duizenden genoodigden ruimschoots plaats hadden om zich te bewegen.

Ook te Milaan en te Turijn gaf de komst van den Heer Wilson tot groote verbroederingsfeesten aanleiding. Meer in het bijzonder in eerstgenoemde stad moet de ontvangst zeer luisterrijk zijn geweest en schijnt de beroemde zaal van de 'Scala' zelden een schitterender schouwspel te hebben opgeleverd.

De politieke zijde van het bezoek stel ik mij voor in een nader schrijven te behandelen.

De Gezant.

(Uit het rapport dat de Nederlandse gezant in Rome, mr. W. B. R. van Welderen Baron Rengers, op 10 januari 1919 stuurde aan de minister van buitenlandse zaken te Den Haag.)

DE VERENIGDE STATEN
IN DE JAREN TWINTIG

TIEN DAVERENDE JAREN

PROF. DR. J. PRESSER

Oorlogen: worden die niet uitgebreed door oude heren, behaaglijk weggedoken in club-fauteuils? Uitgevochten worden ze in ieder geval door jongemannen, onbehaaglijk gelegerd in loopgraven. Zo ongeveer zal de doorsnee-Amerikaan in 1919 wel over de deelneming van zijn land aan de Eerste Wereldoorlog hebben gedacht. In zo'n anderhalf jaar ruim 75.000 gesneuvelden, 250.000 gewonden, gevangenen en vermisten; dat loog er niet om. En waartoe? Was men er beter van geworden? Sommigen natuurlijk wel: in die oorlogsmaanden was het aantal miljonairs van 11.800 toegenomen tot 40.000. Maar de anderen? En de wereld? Was zij voorspoediger, democratischer, vredelievender, eensgezinder geworden? Eensgezinder hoogstens in het voornemen om van de miljarden die ze aan Amerika schuldig was, geen cent terug te betalen. Neen, die wereld was, net als vóór 1914, dezelfde baaierd van ongeneeslijke armoede, verdeeldheid, wetteloosheid, en Amerika zou er verstandig aan doen — de beproefde wijsheid der Vaders indachtig — zich daar zo min mogelijk mee in te laten. Amerika was moe, was misselijk van de hele oorlog. Deze stemming bezegelde het eind van het 'Wilsonisme'. Het Amerikaanse volk koos in 1920 de republikein Harding tot president, symbool van de terugkeer tot vroeger, tot *normalcy* zoals hij het graag noemde. Deze kleinsteedse krantenbezitter had een goed voorkomen, maar een zwak voor Wijntje en Trijntje (dit laatste belichaamd in een 'nichtje', dat zich, toen mevrouw Harding eens argwanend door het Witte Huis waarde,

zedig terugtrok in een klerkast). Haar liefhebbende 'oom' was echter niet opgewassen tegen zijn vrienden en medewerkers, een fauna van trawanten, voor de ene helft tot niets, voor de andere tot alles in staat; een poker- en whiskycollege, dat zich veilig waande voor een al te intieme aanraking met de strafrechter op grond van een all-risk-verzekering, die daaruit bestond dat een van hen als minister van justitie zelf een oogje in het zeil hield. Deze staatsman, een stukje Amerikaanse folklore op zichzelf, mocht mevrouw Harding 'Ma' noemen en was kind aan (het Witte) huis. 'Het is maar goed dat ik geen meisje ben', sprak hun president, 'ik zou aldoor zwanger zijn, want ik kan niemand iets weigeren.' Die zwangerschap bleef het nichtje voornoemd overigens niet bespaard, maar dat was nu eenmaal wél een meisje ...

Voor deze periode hebben de Amerikanen allerlei bijnamen bedacht: 'De wetteloze decade', 'Het ongelooflijke tijdperk', 'De daverende twinties'. Nu, daveren deden ze, oorverdovend zelfs, daveren, schetteren, loeien. De Amerikaanse samenleving, werd overspoeld door reclame, door suggesties, door sensaties; de mensen werden murw gebeukt in een non-stop-circus van seks, schandaal, corruptie en speculatie.

Sommige terreinen heroverde de *normalcy* heel vlot. Allerlei staatsinmenging, tijdens de oorlog onontkoombaar, verdween — en velerlei staats eigendommen verdwenen al even spoorloos. Ook bij de inkomstenbelasting bekeerde men zich weer moeiteloos tot de gezonde beginselen der Vaders met

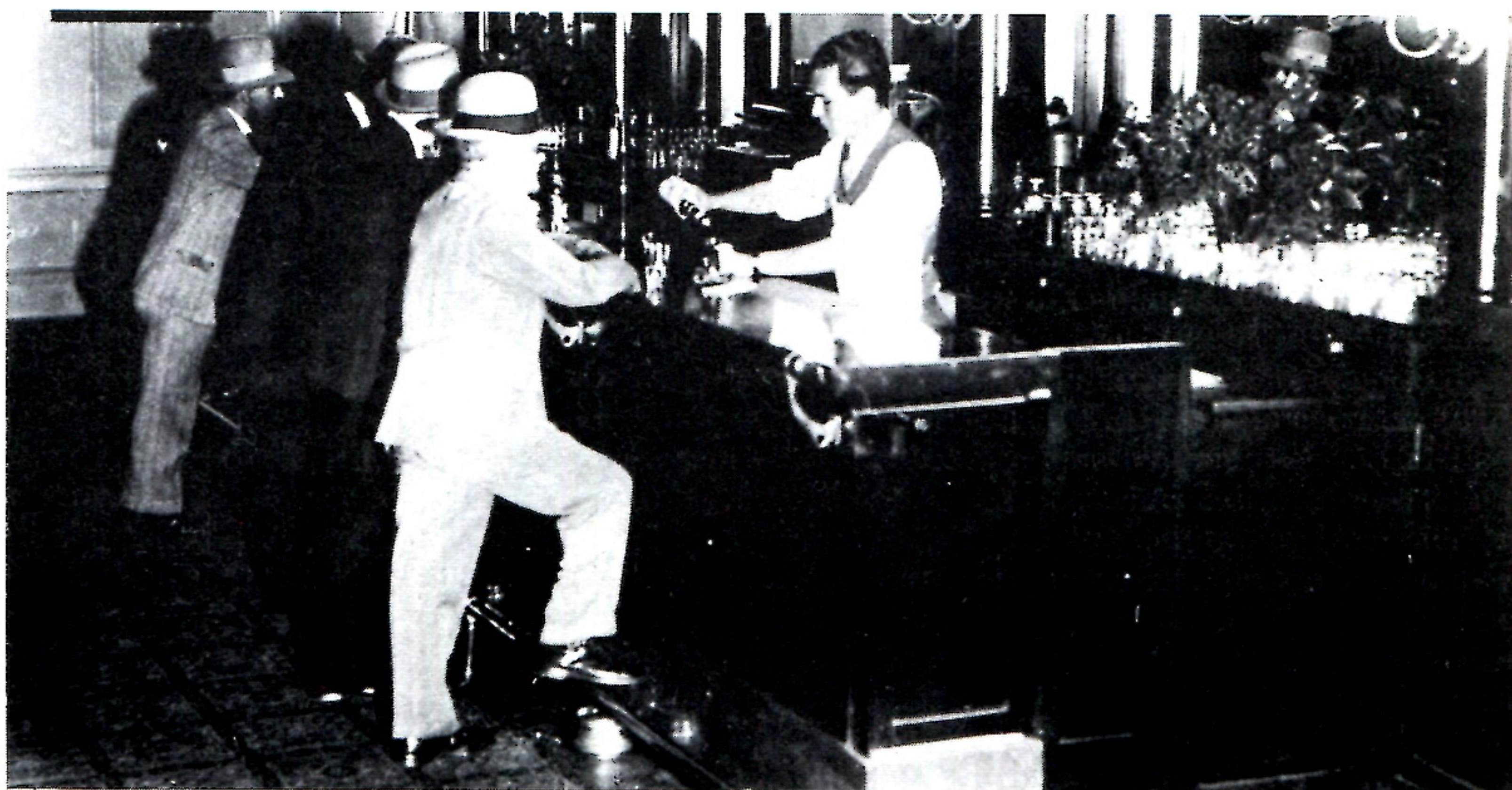

Boven: in 1920 werd in de Verenigde Staten een federaal drankverbod van kracht. Een alledaags beeld uit die tijd: na een inval in een clandestiene stokerij gieten politiemannen 600.000 liter alcohol weg.

Rechts: vooral in de Amerikaanse steden schoten na het drankverbod de clandestiene bars als paddestoelen uit de grond; vaak sneller dan de politie ze kon opsporen.

Linksboven: Jimmy Walker, burgemeester van New York, aan het hoofd van een demonstratieve mars voor het vrijgeven van lichte biersoorten.

Links: president Harding, in 1920 gekozen, kon naar eigen zeggen niemand iets weigeren en viel dan ook in handen van een meute corrupte vrienden en trawanten.

een drastische verlaging voor de hoogstaangeslagenen, die deze patriotten enige vergoeding bood voor de toch wel voelbaar gederfde oorlogswinsten. Diep ingrijpende verhogingen van de invoerrechten schonken de industrie enige bescherming tegen een opdringerig, althans concurrerend buitenland. Enorme 'subsidiën' verkwikten wie op de juiste plaats het 'Sesam open u!' wisten uit te spreken. Ze daalden eveneens neer op 'bureaus' waar 'experts' met jaarsalarissen van duizenden erin slaagden tienduizenden opzij te leggen. New York koos weer eens een ouderwets-gezellige burgemeester, Jimmy Walker, die als fabelachtig fuifnummer, kwakzalver en oplichter de dolste klucht

regisseerde welke ooit onder de naam 'gemeentepolitiek' in Amerika is opgevoerd, daarbij zo hartveroverend lachend om de landswetten, dat iedereen met hem meelachte. In de zomer van 1923 ontviel Harding zijn volk en er heerste zeker rouw in zijn vriendenkring. De hem opvolgende vice-president, Calvin Coolidge (tot 1929), was een man van onberispelijke levenswandel, wiens uitspraak '*The business of America is business*' niet alleen het zakenleven met grote verwachtingen vervulde, maar tevens het wachtwoord werd voor een tijd welke zich met oorverdovend optimisme stortte in een dans, beter: in een jazz om het gouden kalf, zoals Amerika nog nimmer had beleefd. De ene

boom volgde op de andere, de gokzucht stak iedereen aan als een besmettelijke koorts, maar in Washington gebeurde niets om het Amerikaanse volk te remmen, laat staan te beveiligen.

Hier volgen enige markante feiten uit de *twenties*. In 1924 wisten de arbeiders een aanzienlijke beperking door te drukken van de immigratie, waarmee men, behalve de Japanners en Chinezen, de veelal als loondrukkers beschouwde landverhuizers uit Oost-Europa, etnisch toch al niet erg welkom, buiten de landspalen hield, tot op zekere hoogte tenminste. Het in het Achttiende Amendement op de Grondwet neergelegde federale drankverbod (1920) open-

baarde zich steeds meer als een bron van weergaloze corruptie, wetsovertreding, clandestiene stokerij, omkoping en ... toenemend alcoholisme. Twee Italiaanse anarchisten, in 1920 op onhoudbare gronden wegens moord ter dood veroordeeld, kwamen in 1927 op de elektrische stoel als slachtoffers van de vreemdelingenhaat en 'rodenjacht'. Dat was het proces van Sacco en Vanzetti, dat internationaal wijd en zijd tot protesten aanleiding gaf. Enige schandalen onthulden dat Hardings vrienden zeer belangrijke olievoorraden voor de vloot naar weer andere vrienden had overgepompt. Deze minister, nota bene bijna rechter geworden in het Hooggerechtshof, liep als enige van

zich in de buitenlandse politiek te onthouden en te isoleren, maar niet consequent en evenmin over de hele linie. Het kon ook niet. Door die oorlog was men in het brandpunt van het politiek-economische leven van deze planeet komen te staan en nu bleek alras dat hetzelfde overwicht dat toeliet zich overal verre van te houden, eigenlijk de noodzaak met zich meebracht om zich overal mee te bemoeien.

In 1921 kwam in Washington de Grote-Oceaanconferentie bijeen met als voornaamste resultaat dat Amerika, Engeland, Japan, Frankrijk en Italië zich ten aanzien van het bouwen van oorlogsschepen vastlegden op de formule $5:5:3:1\frac{3}{4}:1\frac{3}{4}$. Deze cijfers

de oren bleef klinken als 'Rolls Royce, Rolls Royce, Ford.' Ondanks dit wanbegrip tekende Tokyo toch het zogenaamde Kellogg-pact van 1928, waarbij 65 staten, de Sowjetunie inclusief, de oorlog plechtig en voorgoed uitbanden. Een *international kiss*, hoonde een cynische senator — en als de meeste kussen van niet al te lange nawerking. Kellogg kreeg natuurlijk zijn Nobelprijs, maar al heel kort daarna zou deze illusionaire vredesmystiek haar volstreekte onwezenlijkheid, oprechter gezegd onnozelheid, onthullen, niet de enige veelkleurige zeepbel waarvan het uiteenspatten aan het eind van deze daverende *twenties* de Amerikaanse ogen pijnlijk zou doen knippen...

Keystone

Keystone

het complot tegen de lamp, maar smaakte de voldoening dat president Coolidge zelf fel uitviel tegen de aanklagers als 'schandaal-schoppers' en 'moordenaars van goede reputaties'. Een verbitterde senator gaf dan ook in overweging om door een wet iedereen die meer dan honderd miljoen bezat, eenvoudig voor elke misdaad buiten vervolging te stellen, hetgeen zou zijn neergekomen op codificatie van een stukje gewoonterecht. Op één, maar dan voor de toekomst hoogst belangrijk punt bleek het niet mogelijk de terugkeer tot de vooroorlogse *normalcy* volledig te verwezenlijken, hoezeer men dat, op papier althans, nastreefde. En trouwens ook zoveel mogelijk in de praktijk; men poogde

betekenden natuurlijk een als blijvend bedoeld overwicht van Amerika op die Grote Oceaan, een streven waaraan de regering-Harding kracht bijzette door de versterking van haar greep op bijvoorbeeld de Filipijnen. Was dat nu machtspolitiek? Was het imperialisme? Geven wij deze hooggestemde staatsman zelf het woord: 'Wij behoren daarheen te gaan met dezelfde gedachte die Hem leidde, die een verlossingsplan voor de wereld meebracht ... Hij verzamelde zijn discipelen om zich heen en sprak: 'Gaat uit en predikt het evangelie aan alle naties ter wereld.' Hiertegenover meende een op deze golflengte blijkbaar niet afgestemde Japanse staatsman dat '5:5:3' hem toch wel erg in

Boven: de misdaad tierde welig in het Amerika van de jaren twintig. In talrijke steden opereerden goed georganiseerde benden die elkaar op leven en dood bestreden. Berucht in die strijd werd het gevecht op Valentijnsdag 1929, toen een concurrerende 'gang' met mitrailleurs zeven leden van de Moranbende vermoordde.

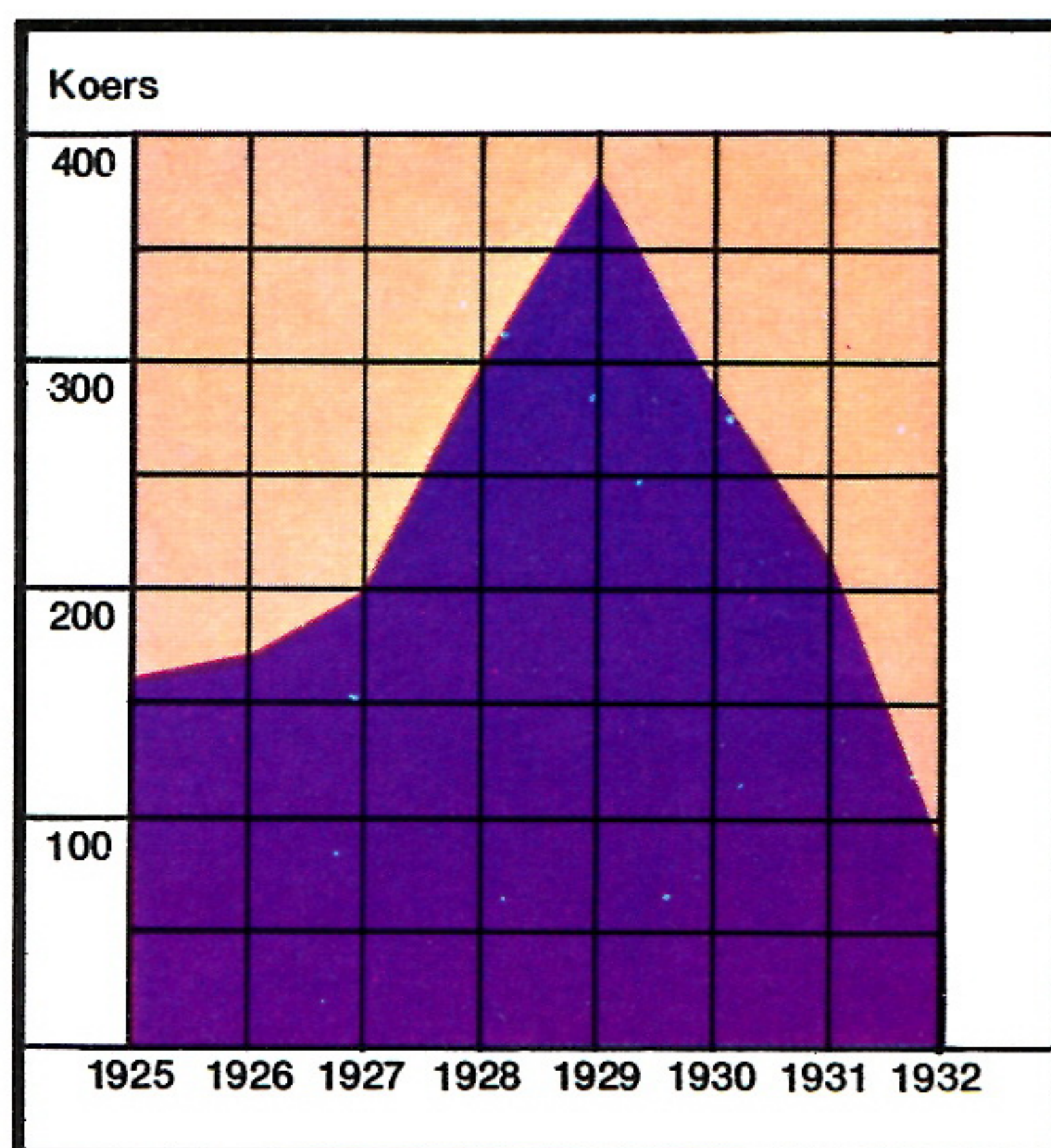
Linksboven: een van de laatste foto's van Sacco en Vanzetti, de twee Italiaanse anarchisten die in 1920 op onhoudbare gronden ter dood werden veroordeeld en in 1927 op de elektrische stoel kwamen — slachtoffers van de vreemdelingenhaat en de 'rodenjacht' in deze periode.

ZWARTE DONDERDAG

PROF. DR. P. W. KLEIN

De jaren twintig waren voor de Verenigde Staten een periode van snelle economische vooruitgang en ongekend hoge welvaart. Hieraan kwam, zo scheen het, een plotseling einde met de beurskrach van Wallstreet op 24 oktober 1929. Een datum, omweven met legenden, die als 'Zwarte Donderdag' de geschiedenis is ingegaan. Het echec van de effectenhandel luidde een langdurige depressie in, die een verlamdende invloed uitoefende op de wereldeconomie.

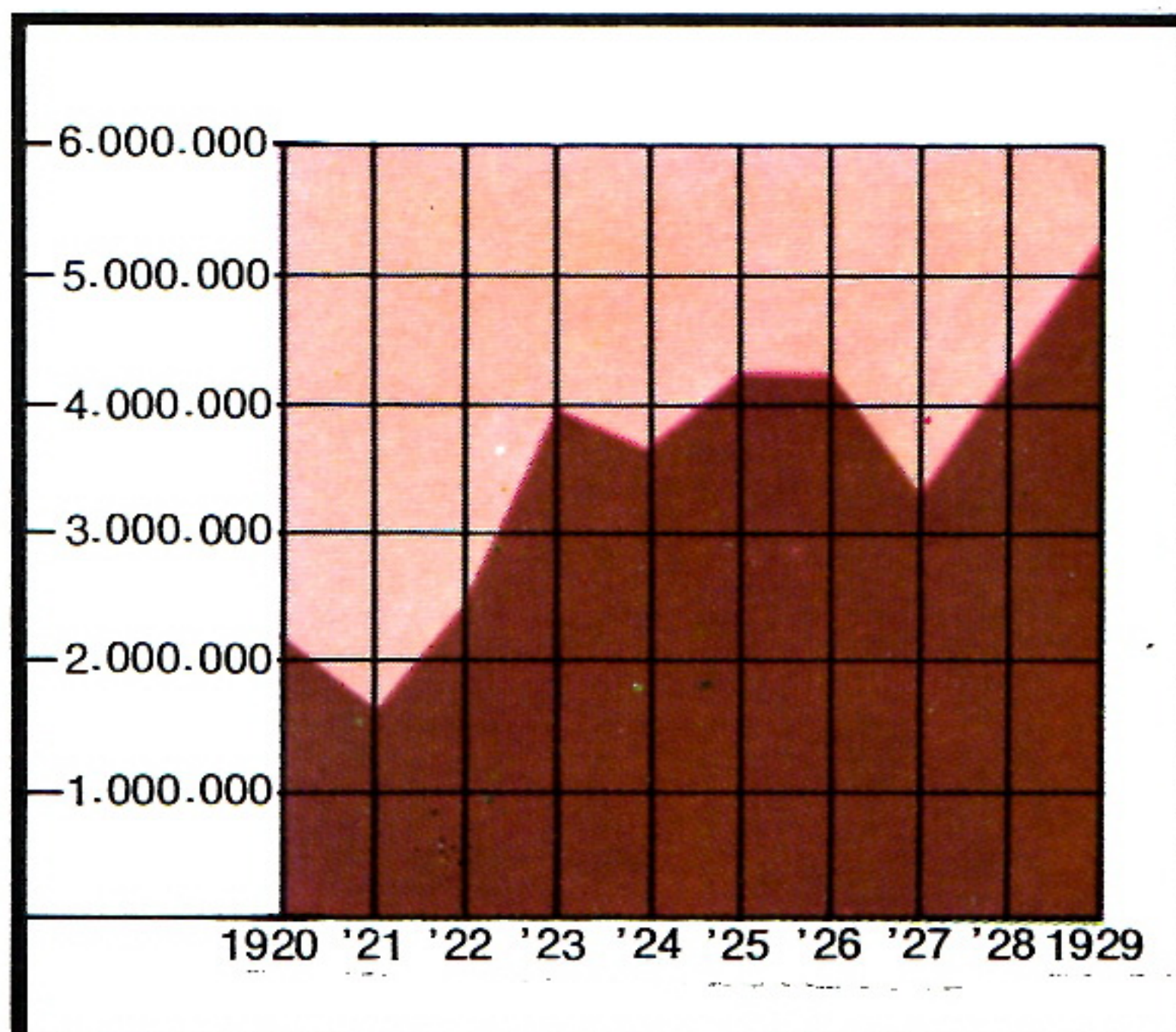
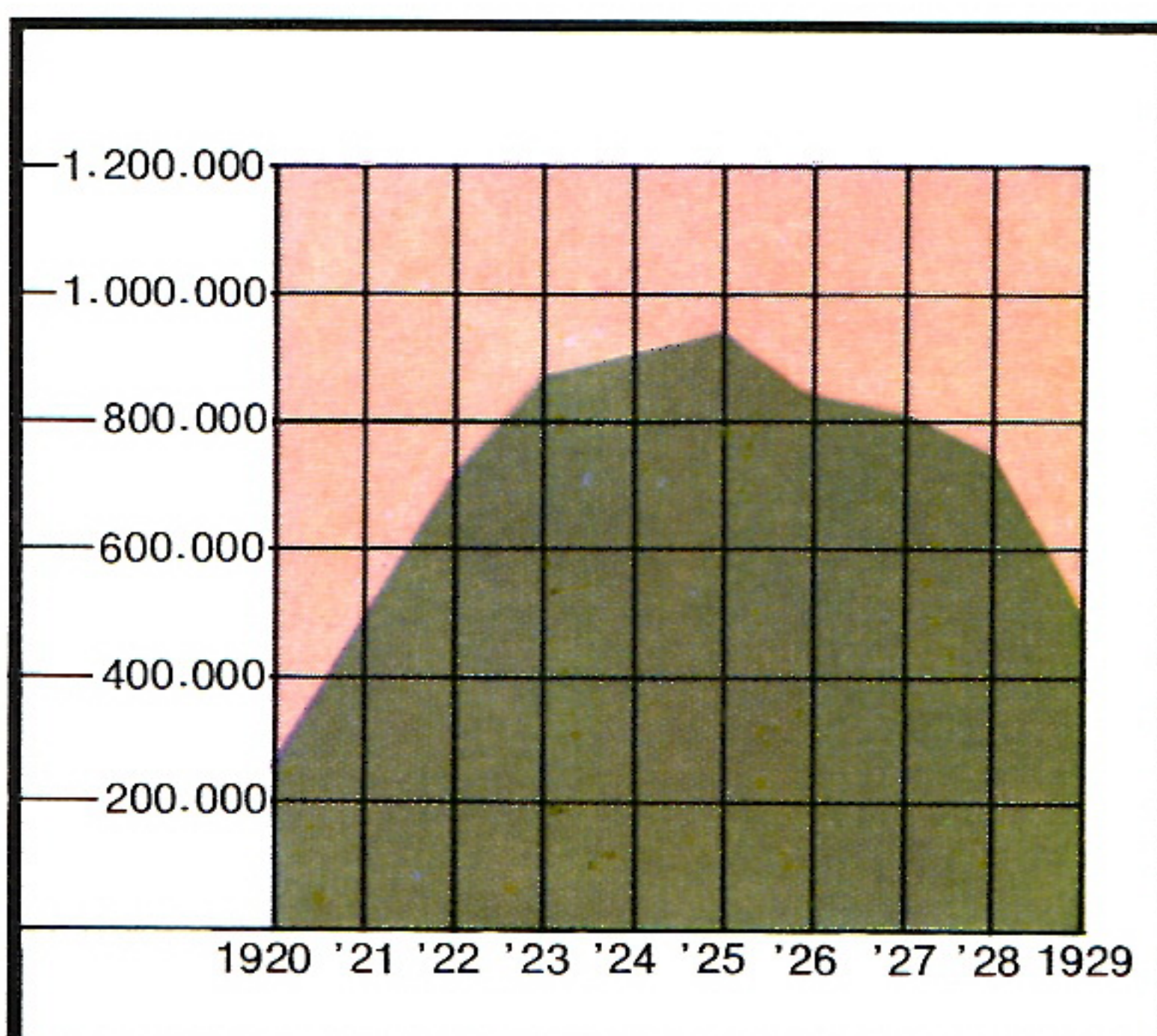
De gebeurtenissen op 'Zwarte Donderdag' en hun gevolgen waren, hoe onverwacht ook, toch nauw verbonden met de economische ontwikkeling gedurende de daaraan voorafgaande jaren. Na de Eerste Wereldoorlog hadden de Verenigde Staten onbetwistbaar het economische leiderschap van de wereld veroverd. Van deze positie maakte de natie dankbaar gebruik om naar nóg hogere toppen te reiken. Tussen 1923 en 1929 nam het inkomen per hoofd, gerekend in constante koopkracht, toe met bijna een derde. De industriële produktie verdubbelde bijna. De hausse werd aangezwengeld door de woningbouw, die tijdens de oorlog een achterstand had opgelopen. Koortsachtig werd deze ingehaald. Maar na 1925 liep de woningbouw terug. Deze zwakke stee bleef voorlopig verborgen onder de uitbreiding van de overige bouwnijverheid, die met haar toeleveringsbedrijven profiteerde van de inmiddels op gang gekomen industriële expansie. De auto-industrie vertoonde het meest dynamische beeld. Hier had Henry Ford al vóór 1914 ongekende perspectieven geopend met zijn op massaproductie en -verkoop gerichte ondernemersstrategie. Het befaamde Ford-T-model kwam aan de lopende band gereed en werd voor slechts \$ 225 op de markt gebracht. Het voorbeeld van Ford vond navolging, zodat tijdens de jaren twintig de produktie sprongsgewijs toenam. Gemiddeld bezat bijna ieder Amerikaans gezin een auto. Terwijl daardoor de omzet van de schoenfabrikanten verminderde, werden andere sleutelsectoren van de economische groei in de vaart der ontwikkeling meegezogen. De produktie van benzine, olie, ijzer, staal, rubber, glas, leer en dergelijke werd voortdurend uitgebreid. Een netwerk van wegen en bruggen overdekte het land. Daarnaast steeg de produktie van duurzame consumptiegoederen tot grote hoogte. Elektrische apparaten — koelkasten, stofzuigers, strijkijzers, kachels, broodroosters — stroomden massaal naar de markt.

Links: een grafiek van het koersverloop in de Verenigde Staten, dat in 1929, op de beruchte 'Zwarte Donderdag', leidde tot de desastreuze beurskrach in Wallstreet.

Midden: de woningbouw, die de hausse in de Amerikaanse economie aanzwengelde, begon reeds in 1925 gestaag terug te lopen.

Onder: zeer dynamisch bleef daarentegen de industriële expansie, hier bijvoorbeeld uitgedrukt in het aantal gefabriceerde auto's.

De radio-industrie verdubbelde tussen 1926 en 1929 haar jaaromzet tot méér dan \$ 1 miljard. De chemische nijverheid ontwikkelde geheel nieuwe produkten als plastics en kunstzijde.

Toch bedreigde juist deze ontwikkeling de stabiliteit van de Amerikaanse economie. De vraag naar duurzame consumptiegoederen moest eens verzadigd raken; ze zou dan afnemen met als gevolg een industriële overcapaciteit. Het gevaar werd groter toen de inkomstentrekkers hun consumptie beperkten om méér te sparen. De spaargelden vloeiden naar de winstgevende industrie, waar men ze onbekommerd gebruikte voor het uitbreiden van de productiecapaciteit zolang de ongunstige vooruitzichten verborgen bleven. Ook andere seinen stonden op rood. De landbouw zat met onverkoopbare overschotten, mede ontstaan door de produktiviteitsstijging na het in gebruik nemen van tractoren. Méér dan een miljoen boeren staakten tijdens de jaren twintig hun bedrijf. De werkloosheid bleef hoog en nam zelfs toe, want de snelle technische ontwikkeling stootte tal van arbeiders uit het productieproces. De protectionistische handelspolitiek beperkte de toegankelijkheid tot de Amerikaanse markt voor buitenlanders. De Europese landen leden daardoor onder een dollartekort en verminderden hun aankopen in Amerika. Bovendien konden zij daardoor ook niet hun tijdens de oorlog opgelopen schulden aan de Verenigde Staten voldoen. Uitstel van executie verleenden Amerikaanse particulieren, die tussen 1925—1929 omvangrijke dollarleningen aan Europa verstrekten. Daardoor werden de Europese verplichtingen feitelijk voldaan door Amerikanen, waaruit slechts zwaardere verplichtingen voortvloeiden. Aan dit spel moest eens een einde komen.

De ongezondste ontwikkeling voltrok zich binnen de effectenhandel. Tot 1927 was in

overeenstemming met de in het algemeen gunstige reële economische ontwikkeling het koerspeil in Wallstreet betrekkelijk geleidelijk opgelopen. Maar toen begonnen de speculanten elkaar op te jagen en de koersen explodeerden. Geen koers zo hoog of er werd toch een verdere stijging verwacht en dat leidde tot steeds weer nieuwe aankopen. De marktwaarde van genoteerde effecten nam toe van \$ 25 miljard in 1925 tot \$ 90 miljard in 1929. Sommige fondsen registreerden enorme koerswinsten. De commerciële radio-omroep RCA — symbool van de nieuwe tijd — zag in achttien maanden de marktwaarde van zijn aandelen tot het vijfvoudige stijgen. De koersen zweefden hoog boven reële

enkel met zijn spaargelden mogelijk was. Bleef de koers stijgen, dan was dus ook de winst tienmaal zo hoog. Als onderpand voor de lening werden de gekochte aandelen gebruikt. Daalde de koers, dan moest de onfortuinlijke speculant het tekort op het onderpand in contanten bijpassen. Omstreeks 1929 hadden zich circa 1 miljoen personen — op een bevolking van 120 miljoen — in deze riskante positie geplaatst. In de derde plaats floreerde de speculatie door de opkomst van de beleggingsmaatschappijen. In 1927 en 1928 werden er méér dan 320 opgericht. Deze maatschappijen plaatsten eigen aandelen bij het publiek om met de opbrengst daarvan aandelen te kopen

psychologische motieven. Leidende politici, economen, industriëlen en bankiers ontbrak het aan inzicht of moed om het getij te keren. Hun uitspraken onderstreepten dat het Amerikaanse effectenkapitalisme en de Amerikaanse economie fundamenteel gezond waren. Sommigen wakkerden de speculatie aan. Bekendheid verkreeg John Raskob, een hoge functionaris van General Motors en democratisch politicus, volgens wie een ieder tot rijkdom was verplicht, nu het speculeren zulke schone kansen bood. En president Hoover voorspelde dat weldra de armoede voorgoed zou zijn uitgebannen. Op 3 september 1929 bereikten de koersen hun hoogtepunt. Toen drong het besef door

ZELFMOORDGRAPPEN

De krach van Wallstreet eindigde niet op Zwarte Donderdag. Er volgden meer slechte dagen voor de beurs, maar die kwamen lang niet zo hard aan; de eerste en ergste schok was voorbij. Het débâcle had slechts weinig invloed op het typisch Amerikaanse vermogen om op de vreselijkste momenten tijd te vinden voor een lach of een grap. Er kwam een hausse in zelfmoordgrappen. 'Je moet uren in de rij staan, wil je een raam bemachtigen om eruit te springen', klaagde iemand. Dan was er het standaardverhaal van de cynische receptionist van een groot hotel, die de binnenkomende gasten beleefd vroeg of ze een kamer wensten om te slapen of om alleen maar uit het raam te springen. In het laatste geval kon hij de kamer nogmaals verhuren. Men vertelde dat twee makelaars hand in hand het raam uitsprongen: ze hadden een gezamenlijke bankrekening. Niet iedereen kon dit soort grapjes waarderen; ze hadden tenslotte een te verschrikkelijke gebeurtenis als onderwerp. Inderdaad is het gebeurd dat mensen, omdat ze failliet waren of een zware hypotheek hadden of een nadelig banksaldo dat waarschijnlijk niet meer aan te vullen was, uit ramen sprongen, zichzelf vergasten of zich door het hoofd schoten. Niemand heeft ooit geprobeerd een schatting te maken van het aantal zelfmoorden. Dat blijft dan de enige ontbrekende statistiek in de geweldige 'Third Act' die de afsluiting vormde van het 'Word-Snel-Rijk-tijdperk'.

Misschien maar goed ook.

I.N.P.

sferen, maar de handel bloeide. In 1927 werden in Wallstreet 580 miljoen aandelen verhandeld, een record. In 1928 een nieuw record: 920 miljoen.

Nooit zal wel geheel duidelijk worden wat de oorzaken van deze geweldige hausse zijn geweest. Vast staat, dat zij door een aantal factoren werd bevorderd. In de eerste plaats werd in 1927 het officiële rentedisconto verlaagd. Daardoor werd speculeren met geleend geld vergemakkelijkt. In de tweede plaats droeg de onbeheerste uitbreiding van het prolongatiekrediet haar steentje bij. Met 10% contanten plus een lening voor het restant van de aandeelwaarde kon een belegger tienmaal zoveel aandelen kopen dan

Wallstreet zag op 24 oktober 1929 zwart van de mensen die waren toegestroomd om de dramatische omwenteling mee te beleven.

van bestaande ondernemingen. Niet zelden werd echter de opbrengst gebruikt voor andere doeleinden, zoals het verlenen van prolongatiekrediet. De stijging van de prolongatierente onder druk van de speculatiewoede was voor deze maatschappijen een zeer gemakkelijke inkomensbron. Het gevolg was, dat de aandelen van de beleggingsmaatschappijen zelf onvoldoende waren gedekt. De diepste oorzaak van de speculatiezucht lag waarschijnlijk in het ongebreidelde optimisme, voortgekomen uit irrationele, massa-

dat de groei van de werkelijke produktie ten achter was gebleven bij de stijging van de koersen. Op 'Zwarte Donderdag' brak de paniek los. Bijna 13 miljoen aandelen verwisselden die dag tegen kelderende koersen van eigenaar, terwijl voorheen al een dagomzet van 5 miljoen als fenomenaal gold. Volgens de legende spoelde een golf van zelfmoorden van geruïneerden over het land, maar de officiële zelfmoordstatistieken leren anders. Toch greep de paniek in de volgende dagen en weken verder om zich heen. In drie weken tijds werd een koersverlies van \$ 26 miljard geregistreerd. Het herstel bleef uit. Een nieuw en somber tijdperk was aan gebroken.

DE ECONOMISCHE CRISIS EN
HET HERSTEL

NIEUWE AANPAK

PROF. DR. P. W. KLEIN

Keystone

Als een donkere wolk daalde de crisis neer op de Amerikaanse volkshuishouding. Tussen 'Zwarte Donderdag' in oktober 1929 en de inauguratiedag van president Roosevelt in maart 1933 beleefden de Verenigde Staten hun moeilijkste periode in vredestijd. Het ineenstorten van de effectenhandel was de eerste, maar niet de ergste van een serie rampen die angst en frustratie verwekten. De grote economische depressie trof de Verenigde Staten vroeger dan Europa en bracht er ook een ernstiger ontwrichting teweeg. Toch werd de Amerikaanse contractie versterkt door gebeurtenissen in Europa, waar in 1931 een golf van financiële debâcles ontstond die zich naar de Verenigde Staten

Werklozen in New York in de rij voor een gratis middagmaal. In de winter 1932—1933, tijdens het dieptepunt van de crisis, telde Amerika zestien miljoen werklozen.

voortplantte. Daarmee werd zelfs het voortbestaan van het Amerikaanse financiële en economische bestel bedreigd. De grote omvang van de malaise blijkt uit tal van gegevens. Het nationale inkomen nam tussen 1929—1933 af van \$ 88 miljard tot \$ 40 miljard. Het inkomen per hoofd bereikte in 1932 zijn dieptepunt doordat het sedert 1929 met méér dan een derde tot onder \$ 600 was verminderd. De groothandelsprizen waren in dezelfde mate ge-

daald. De industriële produktie was tot de helft teruggelopen. Voor de eerste maal in de geschiedenis verloor het nationale vermogen aan reële waarde, hetgeen betekende dat de natie inteerde op vroeger verworven rijkdommen. Op de effectenbeurs verschrompelde de marktwaarde van de aandelen tot \$ 15 miljard — een verlies van niet minder dan \$ 75 miljard. In de landbouw verslechterde de situatie van erg tot erger. Bij tienduizenden werden de boeren prijsgegeven aan het faillissement. De verscherping van de depressie in 1931 trok het bankwezen in het verderf. Het publiek verloor zijn laatste rest vertrouwen en bestormde de banken om zijn tegoeden in te wisselen

tegen goud of contanten. Veel banken moesten hun deuren sluiten. Maar het onrustbarendst was de werkloosheid, die een ontstellende omvang aannam. De vier miljoen werklozen uit 1930 zagen het volgende jaar hun aantal verdubbeld. Tijdens het dieptepunt van de crisis, in de winter van 1932—1933, was het aantal werklozen opnieuw verdubbeld tot zestien miljoen. Van elke drie Amerikanen, behorend tot de beroepsbevolking, was er één

Onder: president Franklin D. Roosevelt legt in de handen van opperrechter Hughes de ambtseed af. Met zijn 'New Deal' zou hij de Verenigde Staten weer op de been helpen.

bedreigden de Amerikaanse democratie. De misdadigheid nam toe. Huwelijks- en geboortecijfers vertoonden een scherpe daling. Het aantal zelfmoorden nam daarentegen toe, evenals het getal der geestelijk gestoorde. Zo verwerd de economische crisis tot een nationale schande, die een diep spoor in de Amerikaanse geschiedenis heeft nagelaten. Welke maatregelen trof de overheid om de toestand te verbeteren? Het zou onrechtvaardig zijn te zeggen dat de republikeinse

Rechts: deze befaamd geworden 'Blue Eagle' werd het symbool van de 'National Recovery Administration', waaronder de Amerikaanse industrie bepaalde spelregels aanvaardde.

EVA IN DE GAY TWENTIES

Volgens een nieuwe wet in de staat Tennessee mocht de evolutieleer niet op de scholen worden onderwezen. John T. Scopes werd op grond van die wet voor het gerecht gedaagd. Tussen zijn advocaat Darrow en de openbare aanklager Bryan, die doorging voor een groot bijbelkenner, ontwikkelde zich de volgende woordenwisseling:

Darrow: Meneer Bryan, gelooft u dat Eva de eerste vrouw was?

Bryan: Ja zeker.

Darrow: Heeft u ooit ontdekt waar Kaïns vrouw vandaan kwam?

Bryan: Nee, meneer.

Darrow: Waren er dan nog andere mensen toen?

Bryan: Ik zou het u niet kunnen zeggen.

Darrow: Gelooft u dat Eva door de slang werd verleid?

Bryan: Ja.

Darrow: Gelooft u dat Eva, nadat ze van de appel at of hem aan Adam gaf, hoe het dan ook gebeurd is, door God vervloekt werd?

Bryan: Ik geloof alleen wat de bijbel zegt. Ik verzoek u dus dit alles in de taal van de bijbel te zeggen.

Darrow: Dan zal ik u uit de bijbel voorlezen... 'En God zei tegen de slang: omdat gij dit gedaan hebt, zijt gij vervloekt onder al het vee en onder al het gedierte des velds; op uw buik zult gij gaan en stof zult gij eten, zolang gij leeft.' Denkt u dat dit de reden is waarom de slang gedoemd is op zijn buik rond te kruipen?

Bryan: Dat geloof ik.

Darrow: Heeft u dan enig idee hoe een slang zich vóór die tijd voortbewoog?

Bryan: Nee, meneer.

Darrow: Weet u of hij op zijn staart liep of niet?

Bryan: Nee, meneer. Ik zie geen kans daar achter te komen. (Gelach.) Edelachtbare, ik denk dat ik deze verklaring kan bekorten. Het enige doel van meneer Darrow is de bijbel te bezoedelen.

Darrow: Ik protesteer tegen uw opmerking. Ik stel u alleen maar vragen over uw belachelijke ideeën, die geen enkele intelligente christen op aarde gelooft...

Uit: American Heritage — American Heritage Publishing Co. 1965.

zonder werk, terwijl werklozensteun nagevoel ontbrak. Nog nooit in de Amerikaanse geschiedenis was iets dergelijks vertoond. Het materiële welvaartsverlies, veroorzaakt door dit euvel, wordt geraamd op \$ 200 miljard — voldoende om voor elk Amerikaans gezin een hypermoderne woning te bouwen. Ernstiger nog was de aantasting van de geestelijke waarden van de Amerikaanse samenleving. Lethargie en moedeloosheid ondermijnden het zelfvertrouwen en het gevoel van eigenwaarde van de burger. Het respect voor de ander, het geloof in vrijheid en rechtvaardigheid verkeerden in haat en vooroordelen tegen minderheidsgroeperingen van ras of religie. Extremistische opvattingen

regering onder Hoover (1929—1933) niets deed. Maar zij deed te weinig. Bovendien huldigde Hoover de opvatting dat het economische leven zelf de krachten tot het herstel zou weten te verwekken. Zijn verkeerd inzicht bracht de president tot de berucht geworden uitspraak dat thans de welvaart voor de deur stond. Deze en soortgelijke bezweringsformules sorteerden als enig effect dat het volk van zijn regering vervreemde. De toestand vereiste méér dan geruststellende woorden. Een positieve, actieve crisisbestrijding door middel van desnoods vergaand overheidsingrijpen — een nieuwe aanpak — was dringend geboden. De nieuwe president, Roosevelt, nam deze ter

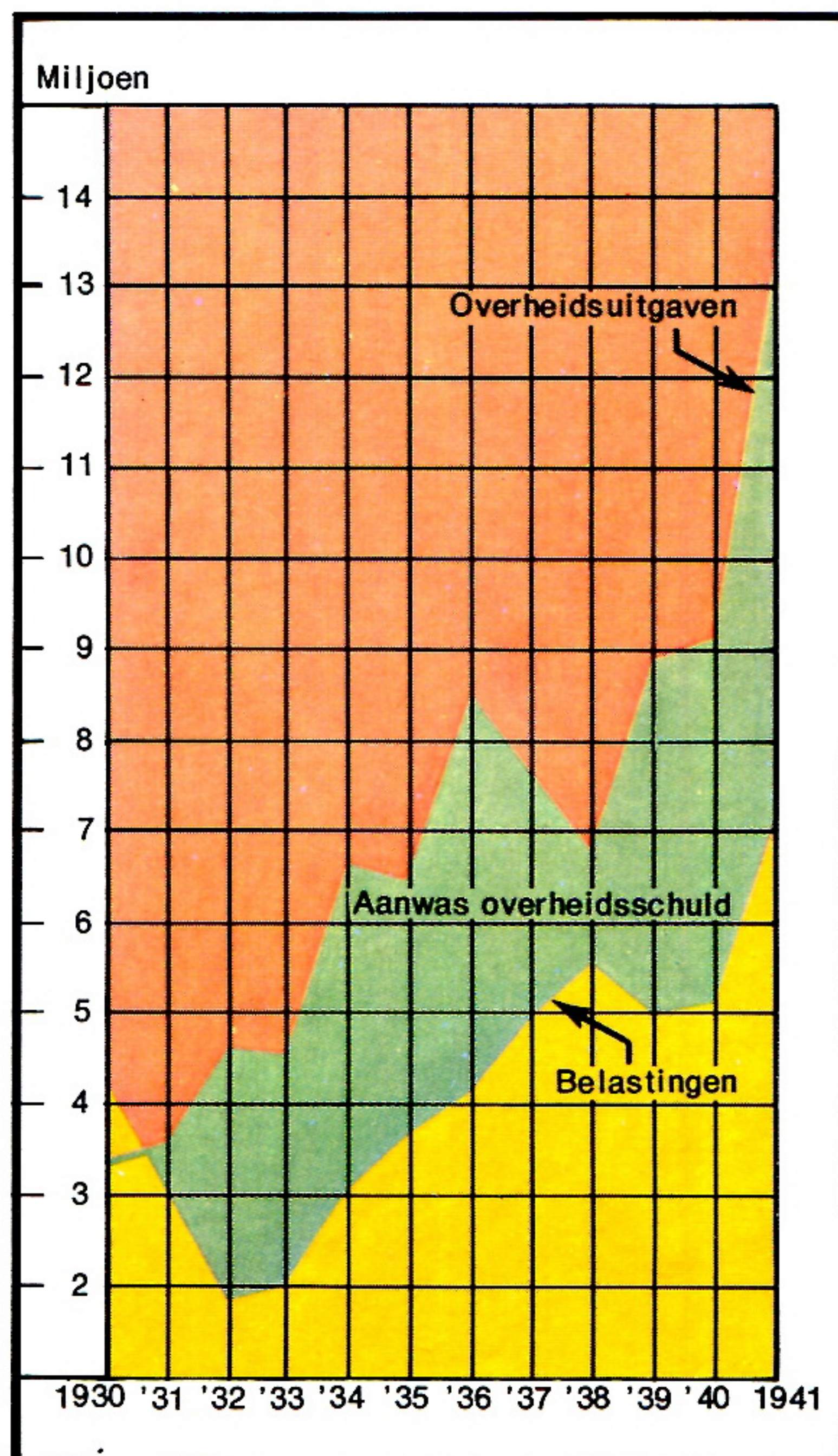
hand. De *New Deal* werd zijn crisispolitiek. Zij omvatte een reeks wetten en maatregelen tussen 1933—1938 met het doel het economische leven op gang te helpen.

Indien men zich de vraag stelt op welke grondslagen dit beleid was gevestigd, valt geen helder antwoord te geven, eenvoudig omdat de *New Deal* geen duidelijk programma behelsde. 'Het enige dat wij te vrezen hebben is de vrees zelf', zei Roosevelt bij zijn ambtsaanvaarding. En zijn energiek bewind ontleende zijn kracht aan deze misschien juiste, maar daarom niet minder vage visie op het economische en sociale gebeuren. Maar in ieder geval bestreed Roosevelt de crisis daar waar dit ook maar enigszins mogelijk was. Daaruit is het te verklaren dat zijn optreden niet altijd goed doordacht was, terwijl het ook nu nog ter discussie staat of de *New Deal* werkelijk succes heeft geboekt.

Om te beginnen probeerde Roosevelt de crisis te doorbreken met monetaire maatregelen. In de hoop de prijzen tot stijgen te brengen verliet hij de gouden standaard. Dit was een daad van onverholen nationalisme, want door te weigeren de waarde van de dollar te stabiliseren doorkruiste hij bruusk het zo juist op gang gekomen internationale economische overleg. Hiermee laadde hij een zware verantwoordelijkheid op zich, want zonder Amerikaanse medewerking was de kans op een internationale crisisbestrijding verkeken. Van meer beduidende betekenis was het dat Roosevelt het vertrouwen in het bankwezen wist te herstellen, dat dank zij federale steun- en saneringsmaatregelen een grotere stabiliteit verkreeg. Tijdens de eerste fase van de *New Deal*, tot 1935, streefde de president naar een structurele hervorming van het Amerikaanse bedrijfsleven. Een afzonderlijke wet, de *National Industrial Recovery Act*, moest de schadelijk geachte mededinging op industrieel terrein beëindigen. Het was de bedoeling dat de industriële bedrijfstakken, onder supervisie van de federale overheid, zelfstandig aanvaardbare spelregels voor de mededinging zouden opstellen om op deze wijze tot onderlinge samenwerking te geraken. Daarmee zouden de industriëlen niet slechts hun eigen belang, maar ook het algemeen belang moeten dienen. In de praktijk kwam hiervan weinig terecht. Men kon nu eenmaal niet van het particuliere bedrijfsleven eisen dat het zijn eigen belang eventueel ten bate van het algemeen belang zou opofferen. Bovendien druiste de wet in tegen de Amerikaanse anti-trust- en -kartelwetgeving. In 1935 oordeelde het Hooggerechtshof de wet zelfs in strijd met de grondwet. Bakzeil halend moest de president een andere koers volgen. De regeling van de collectieve arbeidsovereenkomst, waarin de wet eveneens had voorzien en waarmee de vakbeweging ten zeerste gebaat was geweest, bleef echter van duurzame betekenis. Het mislukken van de hervormingsplannen leidde tot het ontslag van enkele belangrijke adviseurs uit de beginfase van de *New Deal*, wier radicale denkbeelden onvoldoende vrucht hadden afgeworpen. Briljante rechtsgeleerden als Louis D. Brandeis, Felix Frankfurter en Thomas G. Corcoran namen de plaats in

van de oudere garde, waartoe vooruitstrevenden als Rexford G. Tugwell en A. A. Berle hadden behoord. Onder hun invloed hervatte de president de traditionele Amerikaanse politiek, waarmee de ongeremde mededinging van overheidswege werd afgedwongen. Minder radicaal, maar succesrijker dan de industriële hervormingspolitiek was het streven naar beëindiging van de agrarische overcapaciteit en -productie. Bovendien werden door sociale wetgeving en het invoeren van enige sociale verzekeringen enkele grondslagen gelegd voor de opbouw van de moderne verzorgingsstaat.

Van het begin af behoorde het tot het wezen van de *New Deal*, dat de federale overheid,

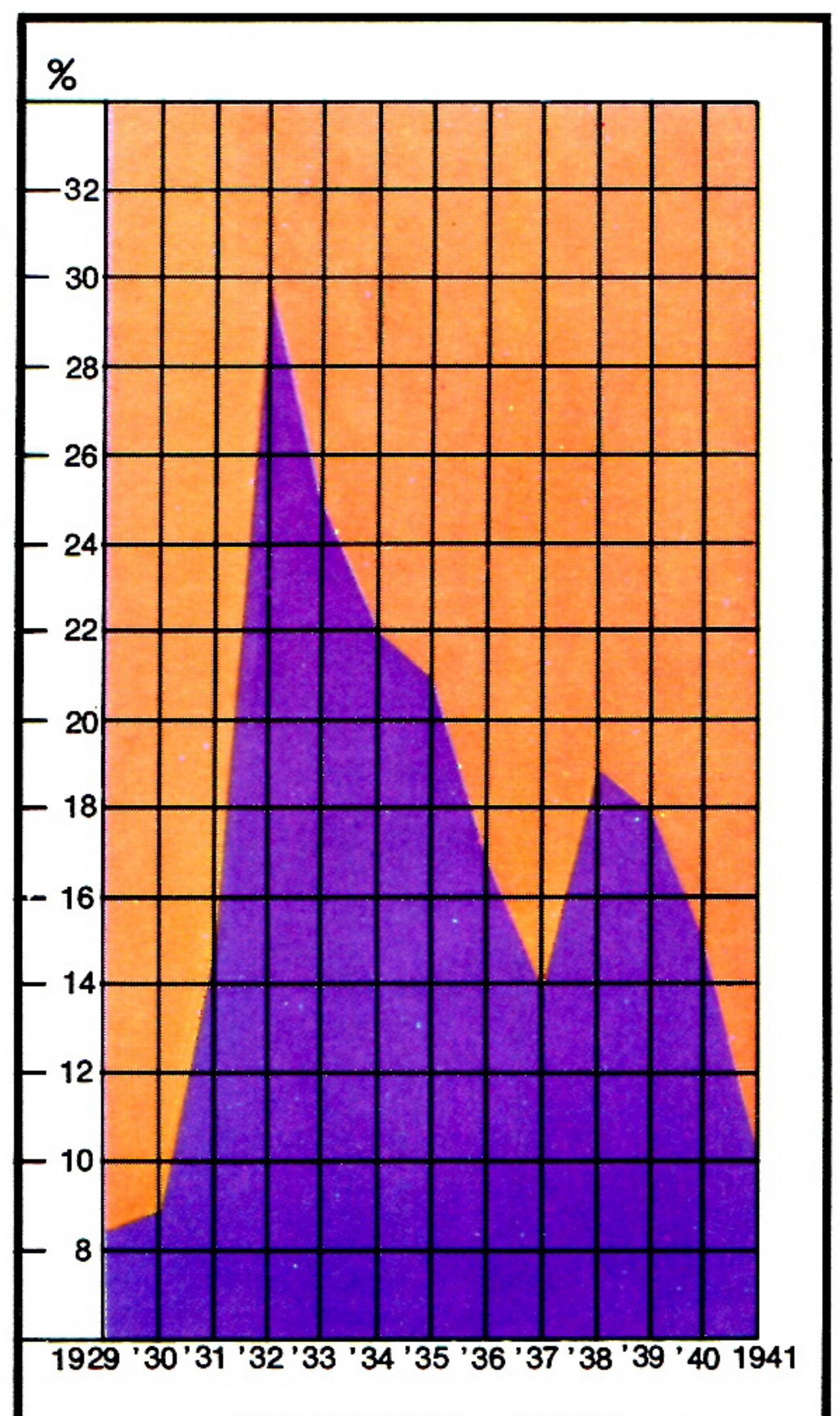

Pas in 1938 aanvaardde president Roosevelt het moderne wapen om een crisis te bestrijden: het verhogen van de schuld van de overheid en van haar uitgaven. De oorspronkelijke 'New Deal' raakte daarbij in het vergeetboek. Het economisch herstel bleef echter uit tot in de oorlog.

in tegenstelling tot voorheen, de verantwoordelijkheid aanvaardde voor de werklozenzorg. Daarbij werd vooropgesteld de werkverschaffing door middel van het uitvoeren van openbare werken onder auspiciën van de federale overheid. Deze taak werd in eerste instantie toebedeeld aan de *Public Works Administration* onder leiding van de talentrijke minister van binnenlandse zaken Harold Ickes. De PWA besteedde in korte tijd \$ 3 miljard aan met veel zorg gekozen en voorbereide werkprojecten. Maar juist deze zorgvuldigheid leidde ertoe dat de resultaten op korte termijn beneden de verwachtingen bleven. Daarom werd nog in november 1933 de *Civil Works Admini-*

stration in het leven geroepen. Deze werd geleid door een vroegere maatschappelijk werker, de wat verzuurde Harry Hopkins, die voortvarendheid en humaniteit boven economische zorgvuldigheid stelde. In januari 1934 waren door toedoen van hem en zijn kleine staf al vier en een half miljoen werklozen op geïmproviseerde en sterk uiteenlopende projecten aan de arbeid gezet. In 1935 volgde nog de oprichting van de *Works Progress Administration*, die in vijf jaar tijds acht miljoen Amerikanen — 20% van de beroepsbevolking — op 250.000 verschillende projecten aan arbeid hielp.

Van de grootste en duurzaamste betekenis was de totstandkoming van de *Tennessee*

Naast alle andere crisisverschijnselen was het vooral de werkloosheid die in de Verenigde Staten een ontstellende omvang aannam. In de winter van 1932—1933 was één op de drie Amerikanen werkloos. In iets geringere mate herhaalde dit rampzalige verschijnsel zich in 1938.

Valley Authority in 1933, een publiekrechtelijk lichaam dat met veel succes de infrastructuurontwikkeling bevorderde van zeven staten, gelegen aan de Tennessee-rivier. Deze werd gekanaliseerd en bevaarbaar gemaakt. De aanleg van dammen beteugelde het overstromingsgevaar, terwijl daarmee tevens elektriciteit werd opgewekt voor de industrialisatie van de voorheen achterlijke agrarische streek.

In hoeverre heeft het uitvoeren van openbare werken bijgedragen tot het opheffen van crisis en werkloosheid? Men moet vaststellen dat op het eerste gezicht gezien slechts bescheiden succes werd behaald. Tijdens de jaren dertig bleef het nationale inkomen

Als men met Amerikanen praat over Roosevelt, de tweede, de democratische president van die naam, dan loopt men nog altijd de kans in een emotionele discussie verwickeld te raken. Zijn naam blijft hartstochten opwekken van uiterste verguizing tot uiterste verering. Dat alleen al stempelt hem tot een groot man. Maar als men dan verder gaat nadenken over die grootheid, bemerkt men al gauw dat het niet makkelijk is er een nadere beschrijving van te geven, behalve dan door het opsommen van de simpele feiten van zijn levensloop. Die zijn al indrukwekkend genoeg. Franklin Delano Roosevelt, geboren in 1882 als het kind van een gegoede familie in de staat New York, werd opgevoed zoals het in zulke kringen paste, op goede scholen met als sluitstuk Harvard, en trouwde in 1905 met een ver familielid, Eleanor Roosevelt, een nicht van de toenmalige president Theodore Roosevelt. Hij ging al jong in de politiek, werd toen hij achtentwintig jaar was, gekozen tot senator van de staat New York en ontpopte zich in Albany (de hoofdstad van de staat New York, waar de senaat vergadert) tot een raspoliticus, die door zijn bestrijding van Tammany-Hall (de machtige politieke organisatie in de stad New York) in het hele land grote bekendheid kreeg.

In 1913 werd hij uitgenodigd om zitting te nemen in het kabinet van de juist gekozen democratische president Woodrow Wilson, zij het op een bescheiden plaats: hij werd onderminister van marine. Alles wat met de zee en met varen in verband stond, had zijn grote liefde en hij zette zich in voor de opbouw van een sterke Amerikaanse vloot. Hij deed zijn werk voortreffelijk, hij bleef de aandacht trekken en in 1920 werd hij zelfs aangewezen als kandidaat van de democratische partij voor het vice-presidentschap. Maar dat was het jaar waarin het Amerikaanse volk Wilson en daarmee de democratische partij de rug toekeerde. De republikeinen kwamen aan de macht en Roosevelt was daardoor genoodzaakt de politiek te verlaten en terug te keren in het particuliere leven.

Het volgend jaar, in 1921, overkwam hem de gebeurtenis die voor de rest van zijn leven bepalend zou zijn. Hij werd getroffen door een aanval van kinderverlamming en kon sindsdien niet meer zelfstandig staan of lopen. Heel langzaam, door ijzeren wilskracht, slaagde hij er toch in weer een nuttig mens in de maatschappij te worden. Hij keerde terug in de politiek en het was alsof hij pas nu, met zijn oude kracht en optimisme, maar gelouterd door het lot, de populaire leider kon worden van zijn volk. In 1928 werd hij gekozen tot gouverneur van de staat New York (en dat terwijl de democratische partij landelijk opnieuw verslagen werd!), in 1930 werd hij herkozen en in 1932 bereikte hij het hoogste: hij won de verkiezing voor het presidentschap. Ondertussen was, sinds 1929, de grote crisis gaande. Het was Roosevelt's stralende moed en vertrouwen waardoor hij het volk achter zich kreeg. Hij verkondigde geen pasklare oplossingen, maar hij gaf de mensen hoop. Door zijn krachtige optreden werd hij zo

FRANKLIN DELANO ROOSEVELT

populair, dat hij in 1936 met een recordmeerderheid herkozen werd. Onder zijn leiding bedwong het land de economische crisis. Het opkomen van de internationale crisis door de dreiging van Hitler zorgde ervoor dat Roosevelt ook in 1940 onmisbaar was en weer tot president werd gekozen, daarmee de traditie van de dubbele ambtstermijn als maximum brekend. En nog eens, in 1944, zijn land en de wereld leidend naar een zege die nog niet was behaald, werd hij herkozen. Maar in het zicht van de overwinning, op 12 april 1945, kwam, als gevolg van een hersenbloeding, plotseling een einde aan zijn leven.

Dat op zijn minst tonen de feiten aan, dat Roosevelt een aanvaard, ja gevierd leider van zijn volk was, door de grote meerderheid vrijwel onmisbaar geacht. Achteraf zijn natuurlijk de vragen over de persoon en zijn werk gezeten. Wie was deze man, door ieder gezien als de warme, open mensenvriend? Mensen die hem van dichtbij gekend hebben, getuigden haast allen van hun grote bewondering en liefde, maar bekenden ook vaak dat hij een zeer moeilijk te begrijpen, gecompliceerd man was, wisselend van stemmingen en gedachten. Niet een diepzinnig man; het was zijn gave een probleem snel en breed te overzien, niet om het tot de diepte te peilen. Hij was een politicus, hij hield van het spel met mensen en hij kon mensen voor zich laten werken. Een man van de daad was hij en het is dan ook niet te verbazen dat men hem achteraf is gaan beschouwen als de typische pragmaticus. Actie en nog eens actie bepaalde zijn beleid, soms met groot succes zoals in de vermaarde eerste honderd dagen van zijn bewind, soms ook averechts werkend zoals in zijn onhandige poging in 1937 om het Hooggerechtshof te hervormen. Internationaal leidend tot de definitieve doorbreking van het traditionele Amerikaanse isolationisme en daardoor tot het winnen van de oorlog tegen Hitler en zijn trawanten, maar helaas niet tot het winnen van de vrede.

Slagen en falen zijn beide evident waarneembaar in het werk van Franklin Roosevelt. Wat betekent dat voor het oordeel over de grote president? Moet men zeggen dat hij te pragmatisch was, te weinig een grootse visie op de toekomst had om werkelijk een nieuwe wereld te kunnen scheppen? Dat hij te gecompliceerd was om volgens een vast beginsel een rechte koers naar de toekomst uit te kunnen zetten? Wie zo oordeelt, vergeet dat achter het pragmatisme, achter het ingewikkelde politieke spel een grote kracht en eenvoud verborgen was, in de man zowel als in zijn land. Te veel achteraf zou dan Roosevelt kwalijk worden genomen dat hij de toekomst niet voorzag, dat hij nationaal te weinig de structuren veranderde en internationaal te veel vertrouwde op zijn persoonlijke relaties, speciaal met Stalin. Maar dat was nu juist de kracht van deze man, dat hij in de eerste plaats een warm levend mens was, afkerig van alle systemen. Daarom kon hij zijn land leiden, kon hij de oorlog winnen. Zijn te vroege dood maakt een evenwichtig oordeel over de vraag of hij de naoorlogse ontwikkeling anders had kunnen doen verlopen, goeddeels onmogelijk.

Wat hij bereikte, is indrukwekkend genoeg: Amerika kwam de crisis te boven en het aanvaardde zijn internationale verantwoordelijkheid. Die geweldige verworvenheden bereikte Roosevelt door zijn in diepste wezen simpele beginsel. Een jonge journalist vroeg hem wat nu eigenlijk zijn filosofie was. Was hij kapitalist of socialist of communist? Ik ben, zei de president, gewoon een christen en een democraat. Geloof in God en liefde voor de gewone mensen, dat waren inderdaad de drijfveren van deze edelman uit het volk.

Prof. dr. J. W. Schulte Nordholt

voortdurend beneden het in 1929 bereikte peil. In 1938 telden de Verenigde Staten nog elf miljoen werklozen en zelfs drie jaar later was nog 10% van de beroepsbevolking tot lediggang gedoemd, hoewel de volkshuishouding toen al gereed stond om haar indrukwekkende oorlogsprestaties op economisch terrein te leveren. Tussen 1933—1937 was echter inderdaad sprake geweest van een bescheiden economische opgang. Maar in het laatstgenoemde jaar verzonk de volkshuishouding opnieuw in de neergang. De winst van vier jaren werd in vier maanden weer verspeeld. Dit was te wijten aan Roosevelt zelf, die nu probeerde het evenwicht tussen overheidsuitgaven en belastinginkomsten te herstellen om een einde te maken aan de groei van de overheidsschuld in de voorafgaande jaren. Pas in 1938 verliet de president dit orthodoxe standpunt met betrekking tot het fiscaal-economische beleid onder druk van zijn adviseur in economische zaken, de bankier Marriner Eccles. Hij aanvaardde het vergroten van de overheidsschuld als voornaamste bestrijdingsmiddel van de crisis. Deze politiek paste geheel in de gedachtengang van de grote Britse econoom John Maynard Keynes, die haar al eerder met klem had aanbevolen en die sedertdien welhaast tot maatstaf is geworden van het moderne conjunctuurbeleid. Met het uitbreiden van de overheidsschuld en -bestedingen wordt immers koopkracht doorgegeven aan consumenten en investeerders, waardoor ook het nationale inkomen zal stijgen. In de Verenigde Staten werd de overheidsschuld sedert 1938 bewust vergroot. Zij liep op tot het dubbele van 1929. Door deze nieuwe vorm van crisisbestrijding raakte de oorspronkelijke *New Deal* in het vergeetboek. Toch trad het volledige herstel van de volkshuishouding pas in en door de Tweede Wereldoorlog op, toen de staatschuld nóg meer moest worden vergroot. Ondanks de bescheiden resultaten van de *New Deal* kan het eindoordeel over Roosevelt's beleid niet anders dan gunstig luiden. Het lijdt immers geen twijfel dat zonder zijn bestrijding van de crisis de toestand nóg slechter zou zijn geweest dan het geval was. Bovendien moet men er rekening mee houden dat de president te kampen kreeg met de allengs groeiende tegenstand van conservatieven uit de zaken- en bankwereld, die zijn optreden als radicaal socialisme veroordeelden en hem als landverrader afschilderden. Maar bovenal kan met niet genoeg nadruk worden gezegd dat Roosevelt zich tijdens de moeilijke crisisjaren een groot leider toonde, doordat hij het vertrouwen in het Amerikaanse economische bestel herstelde. Hij doorbrak de sombere staat van moedeloosheid waartoe de natie was vervallen. Hij prikkelde met zijn frisse initiatieven tot activiteit en weerbaarheid. Hij gaf de Amerikaanse burger wederom het besef dat een volk dat zijn vrijheid met verantwoordelijkheid weet te dragen, zelf zijn lot kan bepalen.

In maart 1933 trok door de straten van New York een van de grootste optochten uit de Amerikaanse geschiedenis. Doel: steun betuigen aan Roosevelt's herstelplannen.

ROOSEVELT EN DE ISOLATIONISTEN

VULEN AAN HET PANTSER

DRS. A. LAMMERS

In zijn inaugurele rede van maart 1933 zei Franklin Roosevelt een politiek te zullen voeren van *'first things first'*. Dit betekende dat buitenlandse kwesties de energie en de tijd zouden krijgen die hij bij zijn strijd tegen de rampzalige depressie in eigen land overhield. Tijdens de verkiezingscampagne had hij al bewezen ernst te willen maken met deze agenda. Hij had zich toen immers zonder veel omhaal van de Volkenbond gedistantieerd, voor zovelen het symbool van een mislukte kruistocht. Kon dit nog worden uitgelegd als politiek opportunisme, tijdens een economische wereldconferentie anderhalf jaar later onderstreepte hij zijn nationalisme met nog meer nadruk. Het Amerikaanse volk ging daarmee gaarne akkoord. Na de desillusie van Versailles had dat nog maar één wens: vrede en zich nooit meer verstrikken in wat een revisionist noemde 'het nimmer aflatend, waanzinnig spel van de Europese diplomatie'. Het democratisch experiment van de Nieuwe Wereld zou in rust en orde moeten worden voltooid. Tegenover het oude Europa beleed men daarom meer en meer het 'isolationisme', een complexe gezindheid van vrees, zelfbewustzijn en uitzonderlijkheid, aan partij noch stand gebonden, maar vooral sterk in het midden en westen van het land.

Mussolini's onheilspellende belangstelling voor Ethiopië, Hitlers herbewapening van Duitsland en de aarzelingen van hun tegenspelers intensiveerden in Amerika het zoeken naar mogelijkheden om buiten ieder nieuw conflict te blijven. 'Internationalisten' in de Verenigde Staten achtten een dergelijke onderneming struisvogelpolitiek. Amerika kon alleen buiten conflicten blijven door ze te voorkomen via nauwe samenwerking met vredelievende landen elders. Maar de isolationisten hadden het getij mee: hun argumenten leken bovendien in overeenstemming met de wijsheid der vaders. In afzondering zou Amerika een 'nieuw Byzantium in een zee van barbarisme' kunnen worden!

Roosevelt wekte de indruk dit geloof in Amerika-als-voorbeeld, als 'laatste en beste hoop van de mensheid', te delen. Keer op keer sprak hij zijn afschuw van oorlog uit en getuigde hij van zijn vaste voornemen Amerika de verschrikkingen van 1917-1918 te besparen. Daar kwam bij dat hij tijdens een oorlog in Europa of Azië niet gehinderd wilde worden door de plicht de belangen te behartigen van zakenlieden en bankiers, die

steeds kritischer geluiden lieten horen over zijn binnenlands beleid. Wel wenste hij zich bij zo'n conflict het recht voor te behouden een onderscheid te maken tussen aanvallers en aangevallenen en het Amerikaanse handelsgewicht in de schaal van het recht en het landsbelang te leggen. Maar deze wens druiste in tegen het wantrouwen dat de isolationisten koesterden tegen de presidentiële macht. Schuilde er niet veel waars in de bewering dat Duitsland en Italië op internationaal niveau dezelfde *have-nots* waren voor wie Roosevelt binnenslands zo ijverde? Dat de isolationisten (maar niet de meest extreme onder hen) het debat wonnen, werd bevestigd in de neutraliteitswetten van 1935,

1936, die in 1937 'permanent' werden verklaard. Ze verplichtten de president, als hij een oorlogstoestand 'constateerde', een embargo op wapens en ander oorlogstuig tegen *alle* belligerenten af te kondigen, ongeacht de vraag wie de agressie was begonnen. Het embargo (niet op grondstoffen van toepassing) zou ook gaan gelden voor landen die zich later in een bestaand conflict mengden (een niet mis te verstane hint aan de Volkenbond). Omdat Roosevelt en Hull na het uitbreken van de Spaanse burgeroorlog de pogingen van het *Noninterventie Committee* wilden steunen om het conflict te isoleren, stelde de president het Congres voor het embargo ook op de Spaanse situatie van toepassing te verklaren. Met één stem tegen gingen Huis en Senaat in januari 1937 met zijn suggestie akkoord. Een dankbare Franco schreef Roosevelt dat het een stap was 'die wij nationalistes nooit zullen vergeten'. De wetten droegen het Witte Huis bovendien op Amerikaanse burgers te waarschuwen dat zij op schepen van belligerenten op eigen risico zouden reizen (in 1937 werd de waarschuwing een verbod). Tenslotte werd het hun verboden kredieten aan belligerenten te verstrekken. Het meest ingenieuze onderdeel van deze wettelijke Maginotlinie werd in 1937 aanvaard. Isolationisten hadden betoogd dat niet alleen de handel in wapens Amerika in een oorlog zou kunnen betrekken. Iedere commerciële activiteit met belligerenten vormde een bedreiging van de neutraliteit. Toch werd al snel duidelijk dat het de meeste Amerikanen te ver ging zich economisch geheel te onthouden. Bernard Baruch, financier en werker achter vele schermen, kwam met een voorstel dat even simpel als doeltreffend leek. Belligerenten die andere zaken dan oorlogstuig uit Amerika wilden betrekken, moesten die zelf maar komen halen en er contant voor betalen: *'Cash on the barrel-head, and come and get it.'* Incidenten op de 'vrije zee', die zo belangrijk tot Amerika's interventie van 1917 hadden bijgedragen, zouden erdoor worden vermeden. De *'cash-and-carry'*-wet (met een proeftijd van twee jaar) maakte het de president mogelijk lijsten van goederen op te stellen die uitsluitend mochten worden geëxporteerd op voorwaarde dat zij het eigendom van belligerenten werden nog vóór zij Amerika verlieten en door andere dan Amerikaanse schepen werden vervoerd. Roosevelt schikte zich in dit compromis tussen vrede en welvaart omdat het (zee-

varende) landen als Engeland en Frankrijk begunstigde. Tegen Japan, een andere zee-mogendheid, maar ook een voortdurende bedreiging van Amerika's westflank en zijn markt in China, kon hij discrimineren omdat hij niet *verplicht* was bij een conflict de wet in werking te stellen. In de strijd tussen Japan en China, die in juli 1937 in alle hevigheid ontbrandde, 'constateerde' hij daarom geen oorlogstoestand. Toch kon eigenlijk niemand vrede hebben met de neutraliteitswetgeving als geheel. Edna Millay dichtte: *'Longing to wed with Peace, what did we do? Sketched her a fortress on a paper pad.'* Kon een machtig land werkelijk de vrede voor zich bewaren door een pasklaar antwoord te formuleren op iedere vorm van agressie? Waren het verlangen naar vrede en de traditionele wil een volkomen onafhankelijk buitenlands beleid te voeren werkelijk met elkaar verenigbaar? Roosevelt realiseerde zich eerder dan de meeste Amerikanen dat het onmogelijk was een volgende grote oorlog 'in de kelder' uit te zitten. Amerika zou niet alleen een actievarende rol in de wereld moeten spelen ter wille van zijn eigen veiligheid, maar ook voor de handhaving van de grondregels van een humane samenleving, door de dictators steeds drierster met voeten getreden. Toch had hij geen reden zich het slachtoffer van de isolationisten te voelen. Daarvoor had hij, met welke bedoelingen dan ook, te dikwijls hun taal gesproken of in al te cryptische be-woordingen tegen hun ideeën gewaarschuwd.

In het midden van de jaren dertig waren de isolationisten in de Verenigde Staten bijzonder actief. Alle mogelijke groepen spanden zich openlijk of achter de schermen in om hun land buiten de in Europa dreigende oorlog te houden. Studenten demonstreerden tegen uitbreiding van de vloot (rechts; New York 1935) en alle isolationistische acties tezamen leidden tenslotte tot een permanent verklaren van de neutraliteitswetten in 1937. President Roosevelt, die eerder dan zijn landgenoten begreep dat de Verenigde Staten een volgende oorlog niet meer als toeschouwer zouden kunnen uitzitten, deed zijn uiterste best in dat verlangen naar afzijdigheid verandering te brengen. Hoever hij daarbij kon gaan, probeerde hij uit in de zogenaamde 'quarantaine-speech', die hij op 5 oktober 1937 hield in Chicago (links) en waarin hij onder andere de 'bandit nations' veroordeelde.

Amerikaanse volk te wijzen op de onhoudbaarheid van de isolationistische stellingen, die hijzelf met steeds minder overtuiging had betrokken. Tegelijkertijd wilde hij de totalitaire staten voorhouden hoezeer zijn regering hun optreden afkeurde en dat, wat hem aanging, de 'permanentie' van de neutraliteitswetten betrekkelijk was. Ook voelde hij steeds sterker de stille pressie, zowel binnen als buiten Europa, van hen die iets, 'wat dan ook', van hem verwachtten. Roosevelt was daar zeker gevoelig voor. Op 5 oktober 1937 benutte hij een bezoek aan Chicago om te peilen of hij op werkelijke steun kon rekenen wanneer hij zijn buitenlandse beleid meer in overeenstemming met de grimmige werkelijk-

De reactie in de Verenigde Staten op de 'quarantaine-speech' was gemengd. 'Niet overwegend negatief', schreef de Duitse ambassadeur naar Berlijn, zijn superieuren waarschuwend niet al te zwaar aan Roosevelt's woorden te tillen. De president (en Hull niet minder) verkoos echter — als verwachtte hij geen andere — op de schrikreacties te letten, die hier en daar het paranoïde benaderden. De volgende dag haastte hij zich te verklaren dat hij beslist geen militaire of economische sancties tegen Japan of enig ander land overwoog. Wat had hij dan wel in de zin met 'quarantaine' en 'gezamenlijk' pogen? Kritiek als zou zijn speech een houding, geen programma hebben gegeven,

Tot en met zijn poging het Hooggerechtshof te hervormen, dat op zo besliste wijze een belangrijk deel van de *New Deal* in strijd met de grondwet had bevonden, zag hij het als zijn voornaamste taak *'to make democracy work'* in de Verenigde Staten. Bij berichten van overzee waarin gemeld werd dat de Europese democratieën hem door hun onmacht als een soort 'wonderdoener' gingen beschouwen, verzuchtte hij dat men daar ten onrechte hoopte dat hij een konijn uit zijn hoge hoed zou toveren.

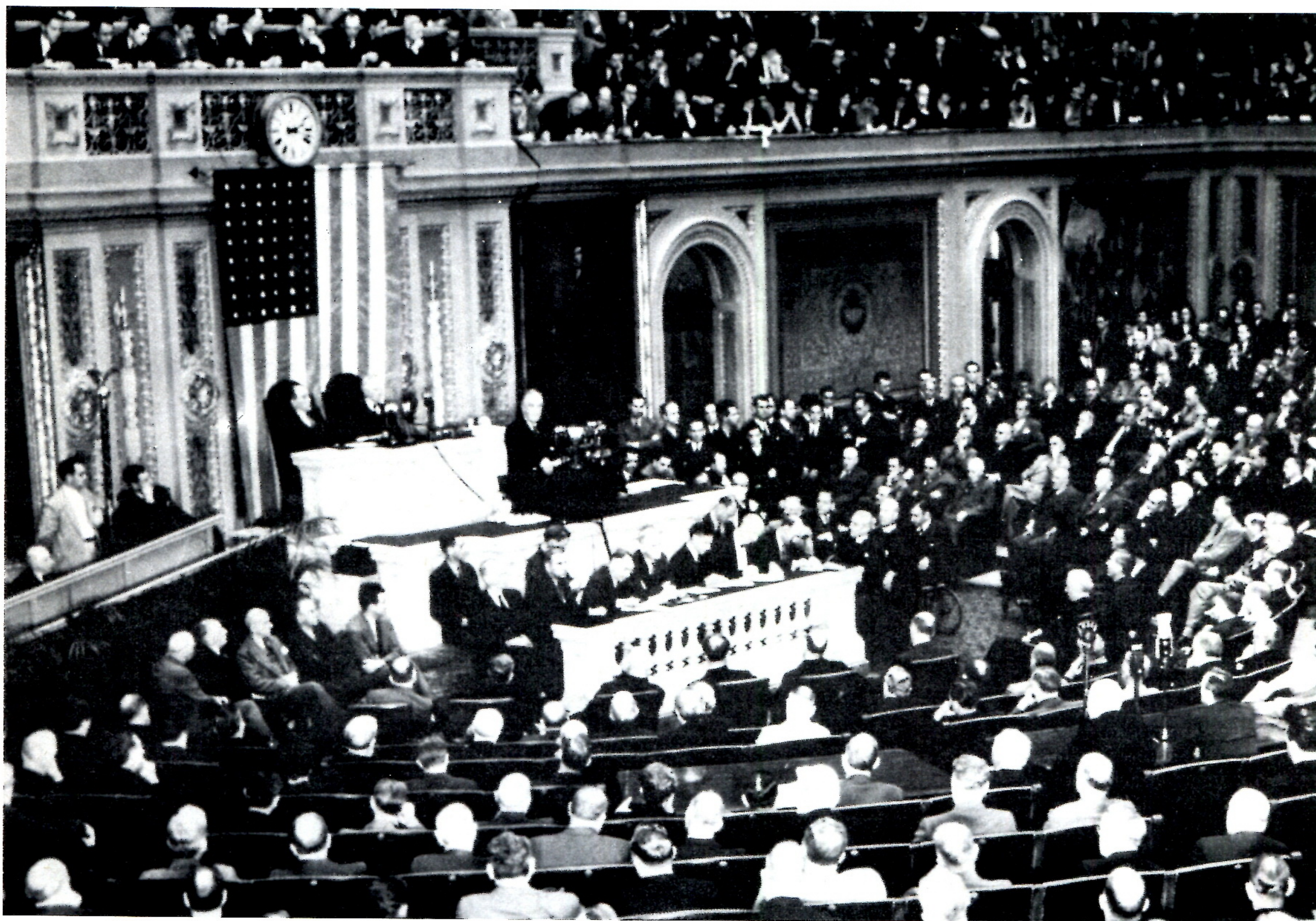
Maar toen Japan de territoriale integriteit van China na het midden van 1937 flagrant bleef schenden en de situatie in Europa evenmin opklaarde, achtte hij zich verplicht het

heid zou brengen. In een grote redevoering constateerde hij hoe internationale rechts-verkrachting en terreur steeds meer om zich heen grepen. Het was een waandenkbeeld te menen dat Amerika aan de gevolgen hiervan zou ontsnappen of dat het Westelijk half-rond voor agressie zou blijven gevrijwaard. Want 'oorlog, al dan niet verklaard, is een besmettelijke ziekte.' Bij een epidemie was het gebruikelijk patiënten in quarantaine te plaatsen. Op dezelfde wijze zouden de vrede-lievende landen in de wereld de lijders aan agressiviteit volledig moeten afzonderen en 'gezamenlijk' moeten proberen die wetten en principes te handhaven 'waarop de vrede veilig rust'.

beaamde hij; maar hij voegde eraan toe dat werd geïmpliceerd dat hij op zoek was naar een programma, de kern van de zaak. Roosevelt had in Chicago hardop gedacht. Zijn redevoering daar was het 'officiële' begin van zijn campagne het Amerikaanse volk ervan te overtuigen (nadat hij eerst zichzelf had overtuigd) dat vrede niet tegen elke prijs kon worden gekocht. Voor de rest van de wereld waren er voorlopig in het duister van zijn beeldspraak geen concretere voorstellen verborgen dan de vorming van een soort collectieve neutraliteit en ten hoogste een morele veroordeling van de 'bandit nations'. Het was niet veel, maar hij had gezegd op zoek te zijn naar meer.

DE OCEAAN WORDT SMALLER

PROF. DR. J. W. SCHULTE NORDHOLT

Associated Press

Achter de oceaan, ver weg van het verwarde, geteisterde Europa, kon de Amerikaanse politiek zich hullen in een waas van verontwaardigde woorden, uitgaande van een moreel standpunt dat even verheven was als dat van Woodrow Wilson, maar zonder daarbij, zoals hij, enige directe betrokkenheid te aanvaarden. Want het isolement beheerste de geesten, zeker in het Congres. De minister van buitenlandse zaken, Cordell Hull, regelrecht uit de school van Wilson afkomstig, geloofde met plechtige verklaringen het opkomende Europese onweer te kunnen bezweren of minstens op een afstand te houden en zijn buitenlandse bezoekers ontving hij met ernstige, moralistische vertogen.

Roosevelt zelf was onzeker, in beginsel en houding. Moest Amerika, zo vroeg hij zich af tijdens de crisis over het Sudetengebied in september 1938, zich buiten het hele conflict houden en te zijner tijd, als Europa verwoest was, 'de brokstukken van de Europese beschaving bij elkaar rapen', of zou het zich, zelf ook bedreigd door de dictatoren, in de strijd moeten mengen 'met alles wat we geven kunnen?' In zijn vredesoproep van 27 september deelde hij Hitler mee dat de Verenigde Staten geen politieke verplichtingen in Europa hadden en ze ook niet op zich zouden nemen. Werd hij zo niet medeplichtig aan de Engelse *appeasement*? Onzekerheid en emotionaliteit bepaalden zijn

houding. Toen hij hoorde dat Chamberlain naar München zou gaan, zond hij hem een enthousiast telegram met maar twee woorden: 'Good man.' En toen het schandelijke verdrag gesloten was, liet hij zich even meeslepen door de hoop dat er nu vrede zou komen.

Het was een korte droom. Al begin oktober kwamen er sombere berichten. De ambassadeur in Parijs, William Bullitt, rapporteerde dat Daladier hem had gezegd dat de Duitsers binnen zes maanden met nieuwe eisen zouden komen. Alleen een sterke militaire opbouw en een nieuwe nationale geest zouden Frankrijk nog kunnen redden. Kort daarna kwam Bullitt in Washington en be-

zwoer de president om het isolement te laten varen, te bemiddelen in het Europese conflict en zo dat op een mislukking zou uitlopen, Frankrijk en Engeland minstens met wapens te steunen. Want, zo zei hij, de Westeuropese democratieën zijn de voorste verdedigingslinie van onze vrijheid. In november volgde de *Kristallnacht*, die duidelijk maakte voor wie het nog niet wist met welk barbarisme men te maken had. Roosevelt riep zijn ambassadeur terug uit Berlijn, zo verbijsterd en verontwaardigd was hij. Maar kon hij veel doen? Aan het begin van het nieuwe jaar 1939 riep hij in zijn jaarlijkse boodschap op tot een herziening van de neutraliteitswetten; het embargo daarin vervat, maakte

Associated Press

Boven: de Amerikaanse minister van buitenlandse zaken, Cordell Hull, bepaalde zich lange tijd tot het geven van ernstige berispingen aan de Europese landen.

Rechts: de laatste pagina van het document waarin Roosevelt en Hull verklaarden dat de Verenigde Staten in een Europese oorlog strikt neutraal zouden blijven.

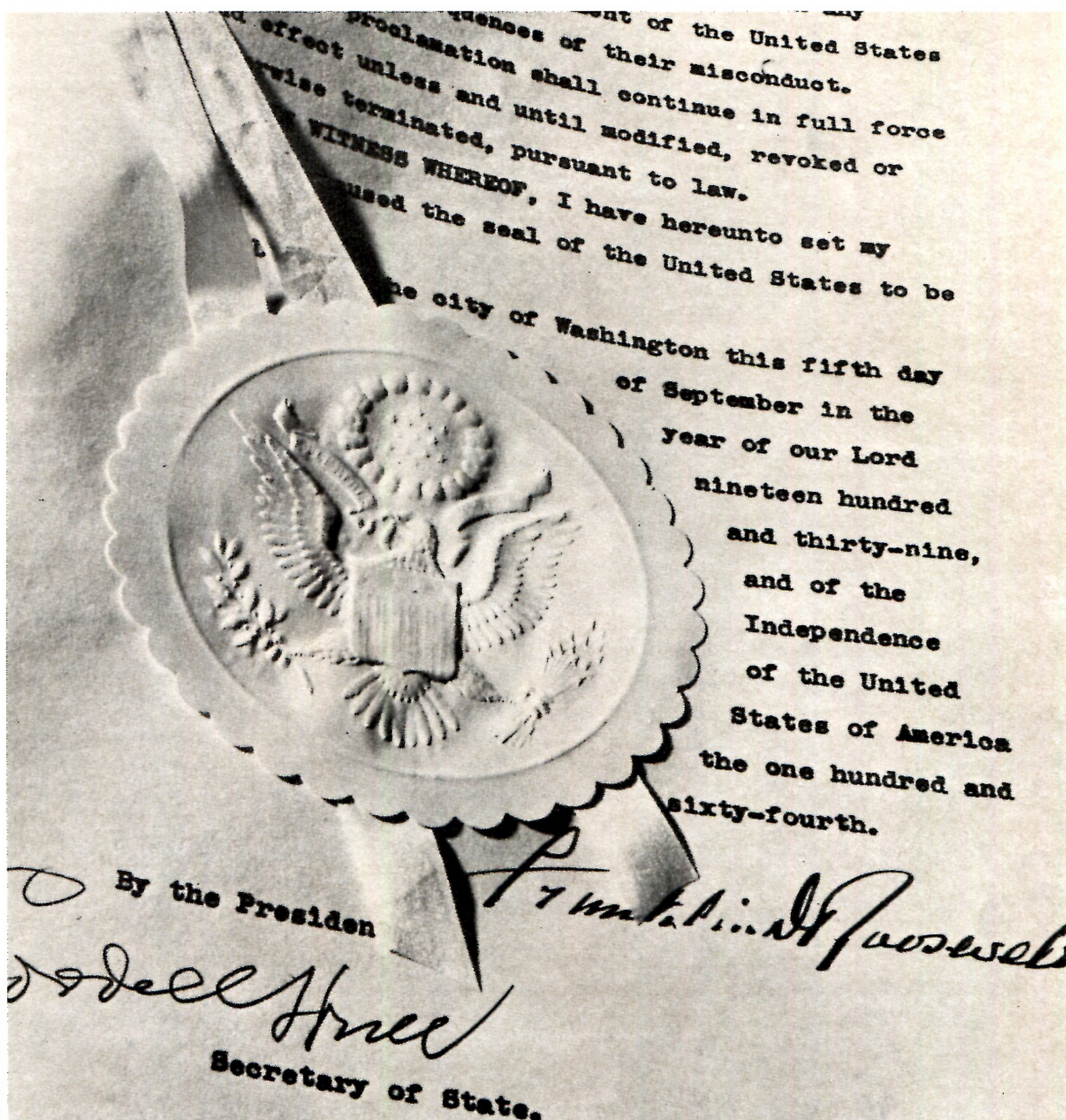
Links: na het begin van de oorlog in Europa richtte president Roosevelt zich in Washington tot de volksvertegenwoordiging met de vraag het wapenembargo op te heffen.

elke hulp immers onmogelijk.

Hoe hij veranderde en daardoor meer en meer betrokken raakte in de Europese problemen, werd openbaar door een toeval. Op 23 januari 1939 werd bekend dat in Californië een nieuw type bommenwerper was neergestort met aan boord onder anderen een hoge ambtenaar van het Franse ministerie van luchtvaart. Zo werd openbaar dat er in het geheim reeds samenwerking bestond met de Fransen en natuurlijk stak er een kleine storm van isolationistische verontwaardiging op. Roosevelt zelf zei in een verklaring aan een groep senatoren, onder geheimhouding, dat de grenzen van de Verenigde Staten in Frankrijk lagen, aan de Rijn zelfs. Dat lekte uit en leidde tot een vervelende rel. Maar het was een storm in een glas water, want veel betekende de Amerikaanse hulp niet. De leiders van de benarde naties van West-Europa wisten dat en hun wankelende houding tegenover Duitsland werd er mede door bepaald. Des te meer irriteerden hen, zoals Chamberlain schreef, de voortdurende 'Amerikaanse terechthijningen over internationaal gedrag en Amerikaanse herhalingen van morele principes.'

Maar Hull was hardnekkig; Hitlers bezetting van Bohemen en Moravië beantwoordde hij met een plechtige berisping en een beroep op de heiligheid van verdragen. Roosevelt zelf ging verder. Op 14 april richtte hij een oproep tot Hitler en Mussolini waarin hij hun vroeg te beloven dat zij een aantal met name genoemde landen niet zouden aanvallen. Het was een openhartig stuk, in de spontane stijl waarin Roosevelt een meester was. Natuurlijk stuitte het af op brutale onwil. 'Roosevelt lijdt aan hersenverweking', zei de grappige Goering tegen Mussolini, bij wie hij net op bezoek was. En de Duce, even geestig, antwoordde dat de kinderverlamming blijkbaar

Associated Press

steeds verder ging. Hitler, in zijn grote rede van 28 april, verklaarde honend, dat hij zo ver wilde gaan, dat hij zelfs de veiligheid van de Verenigde Staten wilde garanderen; daar zou Roosevelt wel het meeste bezorgd over zijn. En als Amerika iets goeds wilde doen voor de wereldvrede, moest het eerst maar eens zijn tarieven verlagen. Het leek zowaar of de Führer daarmee het laatste woord had. In Amerika werd het door de isolationisten wel zo gevoeld; zij vonden dat hun president flink op zijn vingers was getikt. 'Hij heeft er om gevraagd', zei senator Nye, een van hun leiders. Maar wist Roosevelt niet van tevoren dat zijn verzoek zo beantwoord zou worden? Ging het er hem niet veeleer om zijn eigen

positie tegenover het Amerikaanse volk te verduidelijken en tegelijk het stigma van de agressie te leggen waar het hoorde, bij de dictators? Zo gezien, was zijn oproep de inleiding tot een nieuwe politiek, duidelijk partij kiezend tegen het geweld.

Maar de president van Amerika was aan handen en voeten gebonden. Zelf immers had hij nog maar enkele jaren eerder de stringente neutraliteitswetten getekend en zijn eerste taak zou nu dus moeten zijn die te herroepen. Dat betekende het spelen van een politiek spel, het voorzichtig peilen van de verhoudingen in het Congres en tegelijk van de publieke opinie. Roosevelt was een meester in politieke tactiek, maar het merkwaar-

dige is dat hij zelfs nu, in het voorjaar van 1939, zich nog niet ten volle inzette. Was hij bevreesd dat het land niet achter hem stond? Wilde hij dat het Congres uit eigen ervaring tot een nieuwe koers kwam? Dat was dan ijdele hoop. De tegenkrachten waren te groot. Ouderwetse isolationisten als senator Borah van Idaho, senator Wheeler van Montana, senator Johnson van Californië en de reeds genoemde Nye uit Zuid-Dakota (allen uit het westen dus) hadden grote invloed. En daartegen moest de president steunen op zulke halfslachtige figuren als senator Key Pittman, de senator van Nevada, die voorzitter was van de senaatscommissie van buitenlandse zaken, een volledig provin-

cialle politicus die de Europese politiek met simpele middelen dacht op te lossen. Waarom, zo stelde hij voor, werd Mussolini door de Engelsen niet gekocht? 'De enige manier om een dictator van zijn type te kopen, is zijn prijs te betalen. Dat is veel goedkoper dan oorlog ... Waarom laten we hem niet weer tot de Volkenbond toe en geven hem dan een mandaat over al de vroegere Duitse koloniën in Afrika? En van tijd tot tijd lenen we hem dan wat geld, niet alles tegelijk natuurlijk.' Was het wonder dat er niets terecht kwam van enige herziening, van ook maar iets meer visie, iets meer gerichtheid? De poging om het wapenembargo uit de wet te verwijderen werd een mislukking. In het

Men hoefde zich geen zorgen te maken. Het was 18 juli 1939. Zes weken later was de oorlog een feit. De Verenigde Staten stonden ertegenover in een onwezenlijke neutraliteit, alsof ze buiten de wereld lagen. Het leek in 1939 dat de isolationisten buitengewoon sterk waren. Zij hadden populaire leiders, onder wie een man als Charles Lindbergh, de bekende vlieger, die op zijn reizen door Europa zowel Duitsland als Rusland had bezocht en daar bijzonder onder de indruk was gekomen van de sterkte van het eerste land en de zwakte van het andere. Daaruit trok hij de conclusie dat Hitler onoverwinnelijk was en beter te vriend kon worden gehouden. Zij waren

AAS VOOR LINDBERGH

Zodra bekend werd dat Charles Lindbergh van plan was een radiotoespraak te houden, werd hij onder druk gezet. Of hij moest de toespraak afgelasten of hij moest ze zodanig wijzigen, dat ze in overeenstemming zou zijn met de buitenlandse politiek van de regering. Hoewel Lindbergh ontslag had gevraagd, was hij nog steeds in actieve dienst en stond hij onder bevel van de commandant van het leger. Zelfs nadat hem op 14 september ontslag was verleend, bevond hij zich ten opzichte van 's lands verdedigingsapparaat nog in een dubbelzinnige positie: hij was technisch adviseur voor luchtmachtzaken en bleef lid van de belangrijke commissie voor de legerluchtvaartdienst. Dit alles maakt de mededelingen van Lindberghs vrienden waarschijnlijk dat de druk die op de held werd uitgeoefend om zijn toespraak af te gelasten, rechtstreeks van het Witte Huis kwam.

Het is wel zeker dat Roosevelt graag wilde dat Lindbergh zijn mond hield. De president was bang voor de invloed die de vlieger dank zij zijn populariteit had op de massa. Charmant, moedig, vastberaden en van een diepe ernst, was Lindbergh de enige leider van de isolationisten die de president van de Verenigde Staten zou kunnen stuiten in zijn succesvolle strijd om de publieke opinie. Naar het oordeel van enige personen uit de onmiddellijke omgeving van de president was Lindbergh bovendien een persoonlijkheid die, bewust of onbewust, naar macht verlangde en die ondanks zijn vooruitstrevende ideeën zo autoritair van aard was, dat hij in geval van een nazi-overwinning elders gemakkelijk een reële bedreiging zou kunnen vormen voor de vrijheden in eigen land.

Op de keper beschouwd was Lindbergh precies het soort man dat voor Roosevelt geen enkele persoonlijke sympathie had en wiens bikkeldharde karakter als vanzelf in botsing kwam met het temperament van president Roosevelt.

Daar kwam bij dat de president, als het op tactiek aankwam, een bijzonder glad politicus was. Men is geneigd het verhaal van C. B. Allen te geloven dat het Witte Huis een afgezant naar Lindbergh stuurde die hem beloofde dat hij, als hij het spelletje meespeelde, minister van luchtvaart zou worden — een nieuwe functie die beschikbaar zou komen als de regering erin zou slagen naast leger en vloot een zelfstandige luchtmacht te vormen. Als Lindbergh zou weigeren in dit aas te bijten, zo dreigde de afgezant, naar wordt beweerd, in bedekte termen, zou het Witte Huis wel eens genoodzaakt kunnen zijn stappen te ondernemen, welke dat dan ook zouden zijn, om Lindberghs 'vergif' te neutraliseren. Als dit soort argumenten inderdaad is gebruikt, hebben ze Lindbergh alleen maar in zijn voornemen kunnen stijven en hem gesterkt in zijn idee dat president Roosevelt goedkoop en oneerlijk was.

(Uit: 'The hero, Charles A. Lindbergh, The man and the Legend', door Kenneth S. Davis. Uitg. Lonmans, Green and Co Ltd.)

In maart 1940 bezocht Sumner Welles Europa en bracht bij die gelegenheid ook een bezoek aan Adolf Hitler. Hier verlaat de Amerikaan de rijkskanselarij in Berlijn.

Huis van Afgevaardigden was er geen meerderheid voor te vinden en de Senaatscommissie voor buitenlandse zaken wees het voorstel af met 12 tegen 11 stemmen. Tenslotte probeerde Roosevelt zelf nog invloed uit te oefenen. Hij riep een aantal leidende figuren bijeen op het Witte Huis en wees hen op de ernst van de toestand. Hull lichtte het betoog van de president toe met de laatste inlichtingen, maar senator Borah verklaarde dat er geen oorlog zou ontstaan in Europa.

voorts goed georganiseerd, belegden meetings in het hele land, waren onvermoeibaar in hun actie en hadden, zoals uit de stemmen in het Congres bleek, aanhang voldoende in het Capitool om Roosevelt danig dwars te zitten.

Het is een moeilijke vraag in hoeverre het Amerikaanse volk als geheel isolationistisch dacht. Men krijgt bovendien soms de indruk dat Roosevelt zich wel wat al te angstvallig stoorde aan de openbare mening; dat hij die door krachtiger leiding te geven beter had kunnen beïnvloeden. Daarbij moet bedacht worden dat de tegenstroming tegen het isolationisme in de laatste jaren voor de oorlog ook niet gering was. Maar het duurde tot

na mei 1940 voordat de interventionisten, om ze zo maar eens te noemen, zich ook gingen organiseren en onder leiding van de journalist William Allen White een vereniging oprichtten die ze de lange maar wel duidelijke naam gaven van *Committee to Defend America by Aiding the Allies*. Onder de indruk van de gebeurtenissen van mei 1940 werd deze organisatie een overweldigend succes. Het bleek wel dat president Roosevelt niet zo alleen stond als hij soms wel dacht.

Zodra de Europese oorlog in september 1939 was begonnen, deed Roosevelt een nieuwe poging het embargo op te heffen. Weer leidde dat tot eindeloze discussies en onderhande-

varende landen, zoals Engeland (maar ook Japan), terwijl Duitsland (maar ook China) erdoor gediscrimineerd werden. Roosevelt was er daarom maar half voor te vinden; hij wilde liever, zoals hij aan Hull schreef, de neutraliteitswet in haar geheel herroepen. Maar hij kon niet meer bereiken dan inderdaad een opheffing van het wapenembargo en invoering van het *cash-and-carry*-systeem voor alle handel, alle producten, ook wapens en munitie. En dat was toch een hele overwinning voor de regering en een maatregel die in Engeland en Frankrijk uiteraard zeer enthousiast begroet werd.

De enige argumentatie waarmee deze maatregel in het Congres aanvaardbaar kon

Volle verantwoordelijkheid moest, toen de oorlog uitbrak, genomen worden voor het Westelijk Halfrond. In september 1939 werd daarom in Panama City een conferentie belegd van eenentwintig landen en daar werd een verklaring opgesteld waarbij een neutraliteitsgordel voor het Westelijk Halfrond werd ingesteld die zich uitstrekte tot 300 mijl uit de kust van Noord- en Zuid-Amerika, met als enige uitzondering het met Engeland verbonden *dominion* Canada. Weliswaar zouden de oorlogvoerenden zich voorlopig van deze zones weinig aantrekken, maar op de duur betekende het patrouilleren van de Amerikaanse marine in de westelijke Atlantische Oceaan toch een aanzienlijke verlichting voor Engeland. Met alle neutraliteit werd toch ook hier weer Engeland begunstigd.

Roosevelt, hardnekkig tot het uiterste, deed in de winter van 1939—1940 nog één laatste poging om de oorlog te remmen. Hij zond de onderminister van buitenlandse zaken, Sumner Welles, naar Europa om daar poolshoogte te nemen. Officieel was de missie van Welles alleen bedoeld als informatie, maar er bestond toch een kleine hoop (één op duizend, zei Roosevelt zelf) dat hij meer zou bereiken. Het enige dat Welles, teruggekeerd, kon melden, was dat de oorlog in Europa niet te stuiten was. Hitler, kalm en beslist, Von Ribbentrop, pompeus en vervelend, Hess, nogal abnormaal, Goering, sprekend gelijkend op zijn foto's, maar de enige die nog beseftte dat er zo iets als een buitenwereld bestond, zij zeiden allen hetzelfde: Duitsland zal tot het uiterste gaan. De Italianen die Welles ontmoette, waren alle tegen de oorlog gekant. Ciano vertelde hem hoe hij Von Ribbentrop haatte, maar de Duce was duidelijk alleen de baas en die was onberekenbaar. De Fransen waren somber, de Engelsen hardnekkig. Het hele uitzicht was zeer donker. Het enige dat Welles als miniem lichtpuntje kon aanwijzen, was dat Schacht hem in een geheim onderhoud had verteld dat er onder de Duitse officieren verzet tegen Hitler begon te groeien. Maar dat was iets waar Amerika niet op kon rekenen.

Het moest nog donkerder worden voor de Amerikanen tot werkelijk partij kiezen zouden worden gebracht en al hun aarzelingen zouden overwinnen. In april 1940, toen Hitler Denemarken en Noorwegen binnenviel, werd er door het Amerikaanse ministerie van buitenlandse zaken weer de geijkte morele verklaring uitgegeven. Maar de Australische ambassadeur Richard Casey noteerde in zijn dagboek: 'Er gaat een golf van pessimisme door Amerika wat betreft de kansen van de geallieerden om de oorlog te winnen. Dat is geen slechte zaak. Alleen zulk pessimisme zal de Amerikanen ertoe brengen te bedenken wat een Duitse overwinning voor henzelf zou betekenen. Tot voor kort werd aangenomen dat de geallieerden de oorlog gemakkelijk zouden kunnen winnen en dat het dus niet nodig was dat Amerika kwam helpen. (...) Het huidige pessimisme gaat vergezeld van groeiende sympathie voor de zaak der geallieerden.' In mei zou Hitlers opmars in het Westen de doorslag geven in de omslag in de publieke opinie en de koers van de Verenigde Staten.

Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie

De oorlogsverklaring aan Duitsland door de Europese geallieerden werd door de Amerikaanse dagbladen in grote opmaak aan het Amerikaanse volk bekendgemaakt.

lingen; alle tegenstanders liepen te hoop, maar dit keer slaagde de regering er toch in de zaak voor elkaar te krijgen. Maar dat moest dan wel gebeuren via het principe van *cash-and-carry*, haal en betaal. Dit systeem was in de neutraliteitswet van 1937 opgenomen, maar gold toen niet voor wapens. Die vielen onder een totaal embargo. Het zou twee jaar geldigheid hebben en liep dus af in mei 1939. *Cash-and-carry* betekende natuurlijk een groot voordeel voor zee-

worden gemaakt, was dat juist daardoor de neutraliteit beter gehandhaafd zou blijven. Historici hebben later Roosevelt wel verweten, net als zijn isolationistische tegenstanders van het moment, dat het een drogreden was. Ten onrechte, naar wij menen. In het stille eerste oorlogsjaar kon de president er nog van overtuigd zijn dat Engeland en Frankrijk in staat zouden zijn stand te houden tegen Hitler, mits zij maar materieel gesteund werden door de Verenigde Staten. Juist zo kon Amerika veilig blijven. Gevaarlijk zou de situatie pas worden als Hitler zou winnen. Dan zou hij, daar was Roosevelt van overtuigd, niet stilstaan voor de Atlantische Oceaan.

DE AMERIKAANSE NEUTRALITEIT

DE ONVERKLAARDE OORLOG

PROF. DR. J. W. SCHULTE NORDHOLT

Associated Press

Het Duitse geweld dat op 10 mei 1940 losbarstte over Nederland, België en Frankrijk en in korte tijd Engeland geheel isoleerde, bracht ook in het verre Amerika een diepe schok teweeg. Het was alsof de zelfgenoegzaamheid van het zorgeloze neutralisme plotseling onmogelijk was geworden, alsof men opeens uit de slaap geschreeuwd was. 'Revolutie', aldus een Amerikaanse journalist op 17 juni, 'lijkt niet een te sterk woord voor de verandering die zich in het Amerikaanse gedachtenleven heeft voltrokken, van geloof in eigen veiligheid naar angst voor de toekomst. De Amerikaanse miljoenen schreeuwen als met één stem moord en brand.' Dat geschreeuw werd, wij zagen het

wegens de Japanse dreiging grotendeels gebonden aan de Grote Oceaan en de luchtmacht was nog nauwelijks van de grond gekomen. Roosevelt vroeg om miljarden, wilde dat er 50.000 vliegtuigen per jaar zouden worden gebouwd en zijn volk volgde hem. Alleen al in 1940 werd het bedrag van de defensiebegroting vervijfvoudigd.

De president kreeg steun uit allerlei kringen, uit beide partijen. En om zijn regering te versterken nam hij twee vooraanstaande en bekwame republikeinen in zijn kabinet op: Frank Knox voor marine en Henry Stimson voor oorlog. Vooral de laatste, een man van grote ervaring (hij was al in 1911 minister van oorlog geweest onder president Taft en

in 1929—1933 minister van buitenlandse zaken onder Hoover), was door zijn zuivere en krachtige persoonlijkheid een wezenlijke aanwinst in de komende moeilijke jaren.

De Westeuropese landen in nood strekten hun armen uit naar Amerika, de Fransen in wanhoop, de Engelsen in grimmige vastberadenheid. Al op 15 mei kwam er via de ambassadeur in Londen, Joseph P. Kennedy, een verzoek van Churchill om hulp. Hij had, zei hij, direct dertig tot veertig torpedojagers nodig. En hij bezwoer dat Engeland het nooit zou opgeven, zolang het tenminste aan hem lag, zelfs al werd het land tot de grond toe afgebrand. Laten we ons er niet te veel mee bemoeien, adviseerde de defaitistische Ken-

reeds, georganiseerd in de vereniging die William Allen White oprichtte om steun te propageren aan de bedreigde Engelsen. Het werd ook overduidelijk hoorbaar in de nu gehouden opiniepeilingen, die een overweldigende sympathie voor de zaak van de vrijheid registreerden. En wat van praktisch belang was: onder de druk van de omstandigheden draaide het Congres om als een blad aan de boom en voteerde in mei en juni grote sommen voor de bewapening. Dat was ook wel nodig, want de Verenigde Staten, oprechte democratie, waren in het geheel niet op oorlog voorbereid. Het leger telde op dat ogenblik nog geen 250.000 man; de vloot was van meer betekenis, maar

Boven: toen Roosevelt in september 1940 op listige wijze een weg vond om Engeland toch te hulp te komen en het Amerikaanse volk die politiek in grote meerderheid steunde, sloot alles wat isolationistisch dacht zich aaneen in het 'America First Committee'. Hun slagzin: 'Red onze zonen'.

Pagina links: het massale Duitse offensief dat in mei 1940 in West-Europa begon, bracht ook in de Verenigde Staten een niet te onderschatten schok teweeg. President Roosevelt versterkte zijn regering met twee republikeinen: Henry Stimson, die werd benoemd tot minister van oorlog, en Frank Knox (links) als minister van marine.

nedy, we kunnen beter, als het ooit moet, vechten 'in our own backyard'. Roosevelt en Hull waren het daar bepaald niet mee eens. Korte tijd later werd Kennedy vervangen door de vechtlustige John G. Winant en de Amerikaanse regering begon direct te onderzoeken wat er gedaan kon worden. Onder tussen volgden in steeds sneller tempo de desperate boodschappen van de Franse premier Reynaud: geef ons vliegtuigen, geef ons torpedojagers. Het lot van de wereld hangt ervan af! In uiterste nood, op het punt naar Bordeaux te vluchten, stelde de Fransman zelfs aan Roosevelt voor dat de Verenigde Staten zich in de strijd zouden mengen, actief te hulp komen: 'Ik weet dat

de oorlogsverklaring niet alleen van u afhangt. Maar ik moet u op dit uur, dat voor uw geschiedenis even ernstig is als voor de onze, zeggen dat als u Frankrijk in de komende uren niet de zekerheid kunt geven dat de Verenigde Staten binnen korte tijd in de oorlog zullen komen, het lot van de wereld zal worden gewijzigd. Dan zult u Frankrijk zien ondergaan als een man die verdrinkt, nadat hij een laatste blik heeft geworpen op het land vanwaar hij zijn redding had verwacht.'

Maar de Amerikaanse president was machteloos. Hij kon warme brieven schrijven, hij kon in redevoeringen nadrukkelijk zijn sympathie laten blijken, maar hij was ervan

overtuigd dat de meerderheid van zijn volk en zeker de meerderheid van het Congres geen oorlog zou willen verklaren. Of het waar is, wat Churchill hem schreef, wat Eden ook later nog geloofde, dat Amerika's steun Frankrijk overeind had kunnen houden in de storm, blijft een niet te beantwoorden vraag; Amerika kon geen steun geven en zelfs niet beloven op zo korte termijn. Zo verdween de drenkeling, op het laatst ook nog aangevallen door Italië, snel onder de oppervlakte. Roosevelt, in spontane maar hulpeloze verontwaardiging, gebruikte een andere beeldspraak voor Mussolini's lafhartige overval: 'De hand die de dolk vasthield, heeft hem in de rug van zijn buurman

gestoken.' Zo verbitterd liet hij zich uit, sprekend vanuit wat Sumner Welles noemde *'the American nightmare of frustration'*. En ondertussen zon hij op middelen om tenminste iets te doen voor Engeland.

Op 31 juli ontving hij opnieuw een brief van Churchill over de noodzaak voor Engeland om de zee open te houden en de dringende behoefte daarom aan torpedojagers. Amerikaanse groepen die met Engeland sympathiseerden, waren reeds doende pressie uit te oefenen op de regering om een aantal van de uit de vorige oorlog overgebleven schepen aan Engeland af te staan. Maar Roosevelt vreesde de kritiek van de isolationisten, hoe graag hij Churchill ook ter wille wilde zijn.

Links: Charles Lindbergh, een van de populairste leiders van de isolationisten, bleef zich ook na de Duitse opmars in Europa hevig verzetten tegen elke vorm van hulp aan Engeland, maar vooral tegen een eventueel inzetten van Amerikaanse troepen. In juni 1940 zei hij in een radiorede dat Amerika de Britten en Fransen evenmin kon helpen als zij destijds Tsjechoslowakije.

Heel typerend voor hem probeerde hij zijn doel daarom te bereiken via een politieke list. Hij stelde voor dat Engeland in ruil voor de torpedojagers aan de Verenigde Staten het recht zou geven een aantal militaire bases in te richten op Newfoundland, op enkele Westindische eilanden en in Brits-Guyana. Zo kon worden waargemaakt dat er ook Amerikaanse belangen in het geding waren. Op 2 september werd aldus besloten en Engeland kreeg de begeerde steun. Sterker dan Roosevelt dacht, stond het Amerikaanse volk achter deze politiek. Een opiniepeiling leverde 70% voorstanders van het verdrag op. In het Lagerhuis verklaarde Churchill: 'Alleen zeer onnozele mensen zouden nu zeggen dat het overdragen van Amerikaanse torpedojagers aan de Britse vlag ook maar de geringste schending van het internationale recht zou betekenen of ook maar enigszins de neutraliteit van de Verenigde Staten zou schenden.' Maar in zijn memoires schrijft hij erbij: 'Het overdragen van vijftig Amerikaanse oorlogsschepen aan Groot-Brittannië was een beslist onneutrale daad van de Verenigde Staten.' Zo werd het ook gevoeld door velen op het moment zelf, zeker door de isolationisten. In een uiterste krachtsinspanning sloten zij zich aaneen. Op 4 september kwam het *America First Committee* tot stand, een organisatie van alle tegenstanders van Roosevelts politiek tezamen, rechts en links, van republikein tot socialist, maar toch wel voornamelijk met een conservatief stempel. Hun voornaamste woordvoerders waren mannen als Lindbergh en de senatoren Taft en Wheeler. De laatste verklaarde dat Roosevelts buitenlandse politiek één op de vier Amerikaanse jongens zou onderploegen en haalde zich daarmee de volstrekte woede van de president op de hals: Wheelers verklaring, zei hij, was 'de meest onwaarsachtige, de meest lafhartige, de meest onvaderlandslievende die ik ooit gehoord heb...'

Afgezien van Wheelers grofheid: geloofde Roosevelt in deze tijd werkelijk nog dat de

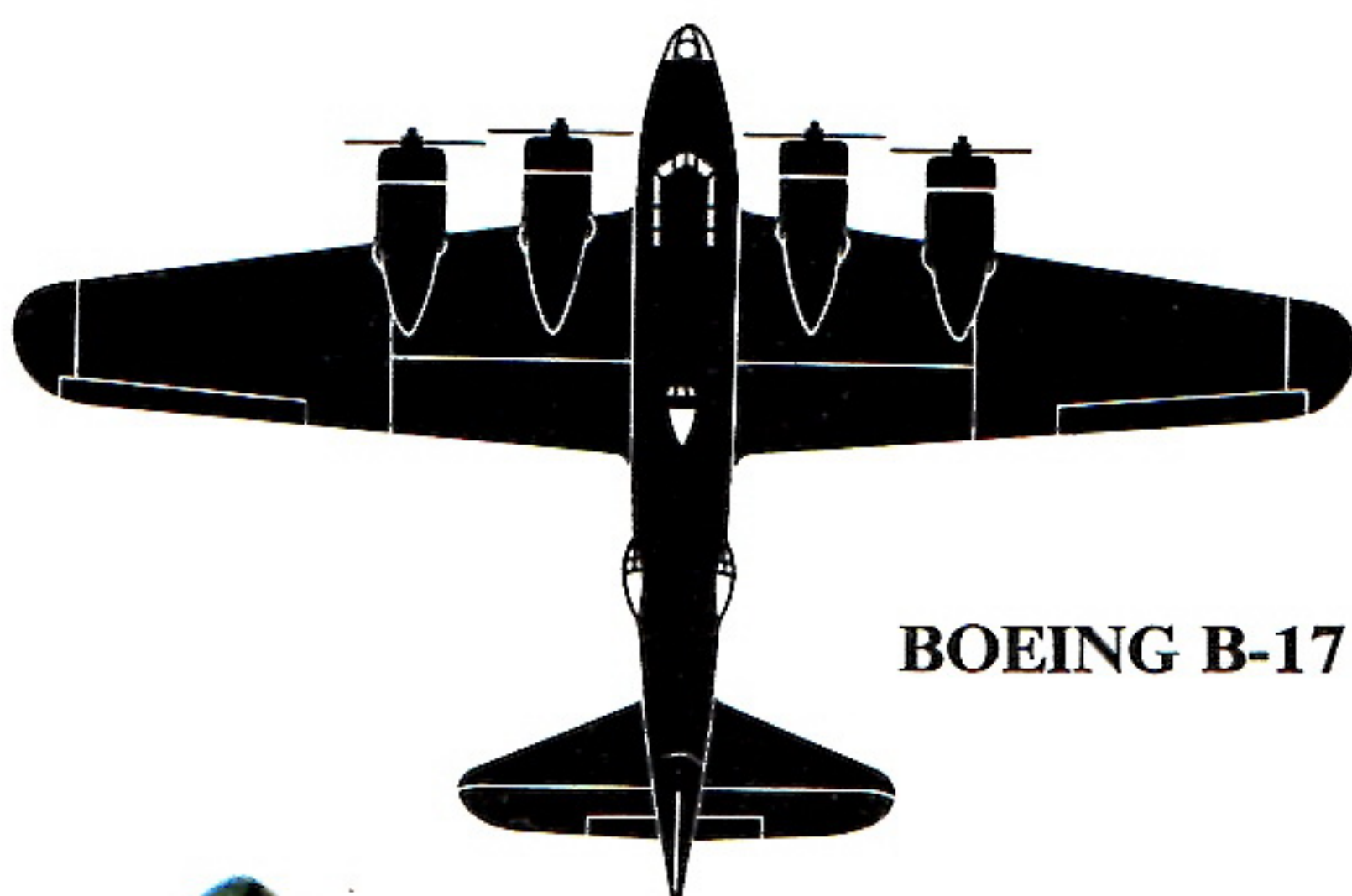
Fotoarchief Spaarnestad

Verenigde Staten neutraal zouden kunnen blijven en Engeland redden alleen door materiële hulp te verschaffen? Dat is een buitengewoon moeilijk te beantwoorden vraag. In het najaar van 1940 moest er weer een presidentsverkiezing worden gehouden. De stemming onder het volk was toen toch al wel zo, dat de republikeinen geloofden dat het beter was om niet met een echte isolationist als Taft of Vandenberg voor de dag te komen, maar met een frisse politicus die evenals Roosevelt voorstander was van krachtige steun aan Engeland. Wendell Willkie was een sympathieke, enthousiaste man die een hartstochtelijke verkiezingscampagne hield, waarbij hij niet ver van Roosevelt afweek. Maar op de duur, uit behoefte aan een strijdpunt, begon hij hem toch te verwijten dat zijn politiek het leven van de Amerikaanse jongemannen in de waagschaal stelde. De president, die al van alle tradities was afgeweken door zich kandidaat te stellen voor een derde ambtstermijn, ging ook ongewoon te werk door zich geheel buiten de verkiezingsstrijd te houden, tenminste tot op het laatste ogenblik. Willkie had al het hele land bereisd en bepraat, toen Roosevelt in oktober eindelijk terug begon te bijten. Het verwijt dat hij een oorlogspolitiek voerde, wees hij verontwaardigd van de hand. In Boston, op een van de laatste dagen, verklaarde hij: 'En terwijl ik tot u spreek, moeders en vaders, geef ik u nog één verzekering. Ik heb het al eerder gezegd, maar ik zeg het weer en weer en weer: uw jongens zullen niet naar enige buitenlandse oorlog gestuurd worden.' Er zijn misschien geen woorden die de president later zo zijn verweten als deze. Hier zou blijken hoezeer hij zijn volk misleidde, aansturend op oorlog, vrede belovend. Maar Roosevelt wist heel goed wat hij zei en meende het ook. In de kring van zijn medewerkers werd hem gevraagd waarom hij de in het ontwerp staande woorden 'behalve in het geval dat wij zelf worden aangevallen' had weggelaten. 'Maar dat spreekt toch vanzelf', zei hij, 'dat heb ik al zo vaak gezegd. En trouwens, als iemand ons aanvalt, is het toch geen buitenlandse oorlog meer, is het wel? Of willen ze me laten garanderen dat onze troepen alleen in geval van een burgeroorlog in het veld zullen worden gestuurd?' Zo was er in Roosevelt's woorden, in zijn hele houding, geen misleiding. Wel een dilemma: zou het op de duur mogelijk blijken neutraal te blijven en toch de zege van Engeland te garanderen? Voor dat dilemma is de president nooit komen te staan. Voorlopig hoopte hij het te ontwijken door Engeland krachtig met wapens te steunen, door Amerika, zoals hij op 29 december 1940 zei, te maken tot het arsenaal van de democratieën.

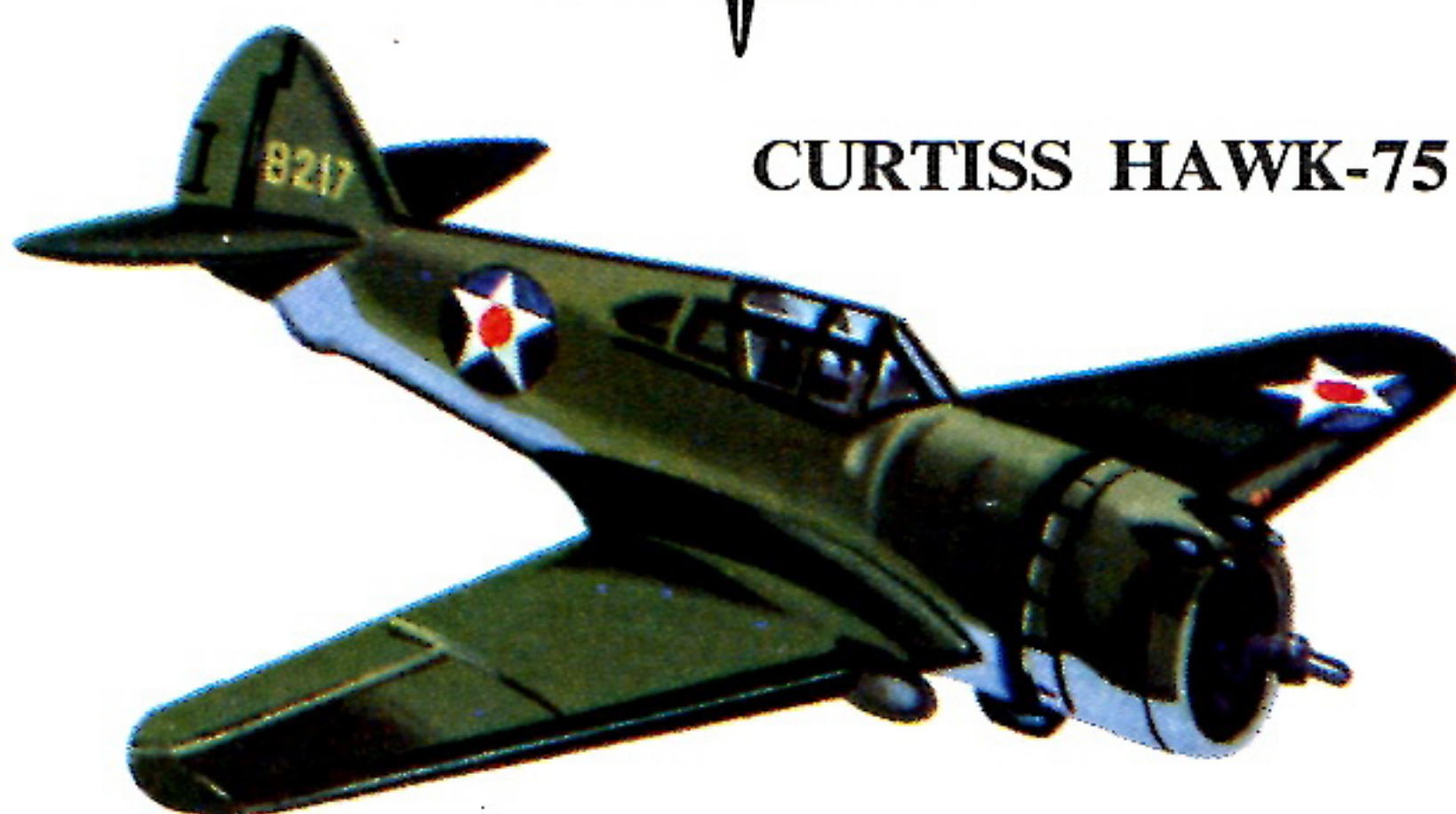
De aanleiding tot die vermaarde uitspraak was weer een brief van Churchill, een zeer uitvoerige, gedateerd 8 december 1940, vertellend in extenso hoe moeilijk de Engelse situatie nog altijd was. Roosevelt ontving deze brief terwijl hij op een vakantietoetje was in de Caribische Zee, want hij had in zeer hoge mate de gave alle zorgen van zich af te kunnen zetten en zich volledig te ontspannen. Churchills brief boorde echter door die rust heen, zette de president aan het

denken, bracht hem toen op een van zijn schranderste ideeën, weldra bekend geworden onder de naam Leen- en Pachtwet. In eenvoudige woorden legde hij zelf uit wat hij bedoelde: 'Now, what I am trying to do is eliminate the dollar sign... get rid of the silly, foolish, old dollar sign.' Als Engeland niet meer in staat is te betalen, welnu, dan maar niet. 'Stel dat het huis van mijn buurman in brand vliegt en ik heb een flinke tuinslang zo'n vier- of vijfhonderd voet daarvandaan. Als hij dan mijn tuinslang kan verbinden met zijn standpijp, kan ik hem helpen de brand te blussen. Wat doe ik dan? Ik zeg niet van tevoren tegen hem: buurman, die tuinslang kost me 15 dollar; je moet me er

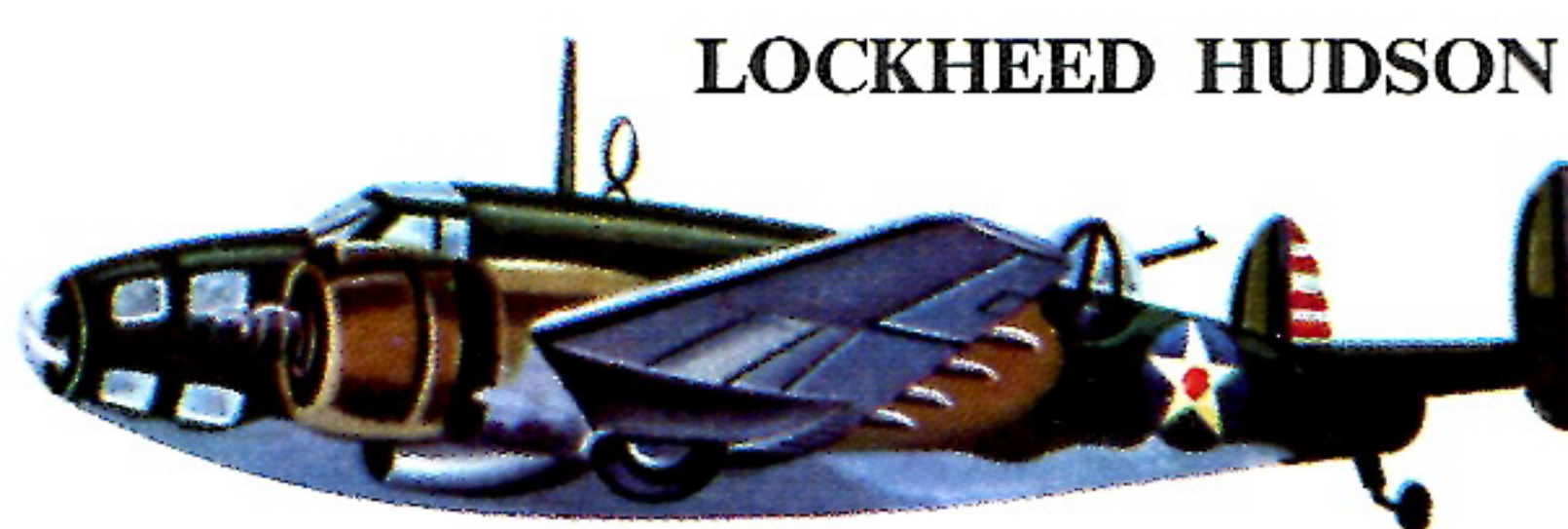
door president Roosevelt zelf ondertekend. Enkele dagen later beleed Roosevelt in een rede de diepste achtergronden van zijn politiek: 'Wij geloven dat de strijdkreet van de dictators, hun gepoch over een heersersras, pure waanzin en nonsens is. Er is nog nooit een mensenras geweest, er is er nu geen en er zal er nooit een zijn dat geschikt is als meester te heersen over zijn medemensen.' Engeland kreeg schepen, Engeland kreeg wapens. Maar nog altijd was Amerika officieel neutraal, nog altijd golden de bepalingen van de neutraliteitswet van 1939: de Engelsen moesten alles zelf komen halen, al hoefden ze het dan nu niet meer te betalen. En het halen was de grote moeilijkheid die

BOEING B-17

CURTISS HAWK-75

LOCKHEED HUDSON

SEVERSKY AP-4

In de periode waarin de Verenigde Staten in naam nog neutraal waren, steunden zij op velerlei manieren toch de landen die het slachtoffer werden van Duitse (of Japanse) agressie. Een van die manieren was de levering van oorlogsvliegtuigen.

De Boeing B-17 was een van de eerste Amerikaanse lange-afstandbommenwerpers. De machine werd ontwikkeld uit de eveneens viermotorige XB-15 en maakte in 1938 haar eerste proefvlucht. De uit de B-17 ontwikkelde B-17C, die onder meer bewapend was met een machinegeweer in de neus en zes mitrailleurs elders, vloog onder de naam Fortress I bij de 'Royal Air Force'. De Curtiss Hawk-75, later bekend als Curtiss P-36 en door de RAF gevlogen onder de naam Mohawk, was een jager die later in verbeterde versie een opmerkelijke staat van dienst zou krijgen. Nederland had dit toestel ook besteld; omdat de aflevering na mei 1940 plaatsvond, werden de machines verscheept naar Nederlands-Indië.

De Lockheed Hudson was een lichte bommenwerper die ook werd gebruikt als transportvliegtuig en voor opsporing van onderzeeboten. Het toestel had vijf machinegeweren, waarvan er twee voorwaarts vuurden, twee in de geschutturen zaten en een door het rompluik schoot. De Seversky AP-4 was de voorloper van de beroemde P-47 Thunderbolt. De machine had vier machinegeweren; twee ervan vuurden door het schroefveld heen, de andere zaten in de vleugels. De naam van de machine werd later veranderd in Republic YP-43.

15 dollar voor betalen. Nee! Wat komen we overeen? Ik wil geen 15 dollar — ik wil mijn tuinslang terug als de brand over is.' Het wetsvoorstel, dat als nummer het propagandistische jaartal 1776 kreeg (het jaar van Amerika's onafhankelijkheidsverklaring), gaf de president de bevoegdheid alle oorlogsmateriaal 'te verkopen, over te dragen, te ruilen, te lenen of te verpachten of op andere manier van de hand te doen aan de regering van enig land welks verdediging volgens de president van vitaal belang is voor de verdediging van de Verenigde Staten.' Ondanks het vurige verzet van de isolationisten werd deze wet met ruime meerderheid door het Congres aangenomen en op 11 maart 1941

nu nog restte, want de Duitse onderzeeboten waren nog steeds actief. Alleen al in de maand april 1941 brachten ze 653.960 ton tot zinken. Wat voor zin had het, zeiden Englands vrienden in de Verenigde Staten, om Engeland zoveel te leveren, als het goeddeels toch niet overkwam? Velen drongen er nu bij de president op aan om ook Amerikaanse bescherming te geven aan de konvoien die naar de overzijde voeren. Een rapport dat door bemiddeling van ambassadeur Winant uit Londen werd ontvangen, legde nog eens de nadruk op de grote nood waarin de Britten nog steeds verkeerden: 'Het Britse rijk kan Duitsland niet verslaan zonder de hulp van God of van Uncle Sam.'

Of misschien van allebei.' Maar Roosevelt bleef voorzichtig, al wilde hij een eind gaan. In april bezetten de Amerikanen Groenland om te voorkomen dat de Duitsers daar zouden landen; in diezelfde maand werd besloten in het hele westelijke deel van de Atlantische Oceaan, tot de 25e meridiaan, te laten patrouilleren door de Amerikaanse marine; in juli werd ook IJsland bezet. Maar tot complete konvooiering wilde de president in augustus nog geen toestemming geven. Stimson probeerde hem te bepraten: wat voor zin heeft het in een lek bad als maar meer water te doen; het gaat erom het lek te dichten. Maar voor Roosevelt was de grote vraag of het volk hem wel zou volgen als hij

moest worden gestemd over de verlenging van de dienstplicht (terzelfder tijd dat Roosevelt en Churchill bezig waren het Atlantic Charter op te stellen), bleek er maar een minieme meerderheid voor een verlenging van twaalf tot achttien maanden, in het Huis van Afgevaardigden slechts van 203 tegen 202. 'De Amerikanen', zei een ondervraagde Engelse *man in the street*, 'zijn een merkwaardig volk. Ik kan ze niet begrijpen. De ene dag kondigen ze aan dat zij vrijheid en fatsoen zullen garanderen voor iedereen overal in de wereld. De volgende dag besluiten ze met maar één stem meerderheid dat ze een leger zullen aanvaarden.' Begreep Roosevelt zijn volk beter? Of gaf hij te weinig

vervolg direct geschoten zou worden op Duitse en Italiaanse schepen 'die binnendringen in de wateren wier bescherming wij op ons genomen hebben.' 'Als je een ratelslang ziet, gereed om aan te vallen, wacht je niet tot hij toeslaat, maar verplettert hem eerst. Deze nazi-onderzeeboten en kapers zijn de ratelslangen van de Atlantische Oceaan.' In oktober ging de president nog een stap verder. Hij stelde nu voor ook de laatste sporen van de neutraliteitswet van 1939 op te ruimen, en wel door toe te staan dat koopvaardischepen zouden worden bewapend (precies zoals Wilson had voorgesteld in maart 1917), en door ze bovendien regelrecht naar Engelse havens te laten varen. Het Congres aanvaardde zijn voorstellen met redelijke meerderheid.

In Roosevelt's omgeving geloofden velen dat er nu nog maar één stap moest en kon gedaan worden: de oorlogsverklaring aan Duitsland. Stimson, Morgenthau en anderen begonnen daarop aan te dringen. Maar hetzelfde verzoek werd ook tot de president gericht door het *America First Committee*, dat ervan overtuigd was dat het Congres een oorlogsverklaring zou verwerpen. Zo zou Roosevelt's politiek een gevoelige nederlaag lijden. Roosevelt bleef tussen de uitersten in manoeuvreren; hij weigerde zelf de oorlog te verklaren, maar voerde hem al bijna, zoals hij zelf vertelde (radiotoespraak van 27 oktober naar aanleiding van het torpederen van het schip 'Kearny'): 'Wij wensten het schieten te vermijden. Maar het schieten is begonnen. En de geschiedenis heeft vastgesteld wie het eerste schot loste. Op deduur echter zal het er alleen toe doen wie het laatste schot lost.'

De Japanse aanval op Pearl Harbor verloor Roosevelt uit zijn dilemma. Laatste onoplosbare vraag: zou Amerika neutraal hebben kunnen blijven tegenover Duitsland als dat niet was gebeurd? Hitler, in doldriftige grootheidswaan, schaarde zich aan de Japanse kant, verklaarde de oorlog aan de volgens hem zieke democratie der Verenigde Staten. Wat er gebeurd zou zijn als hij niet zo aan zelfoverschatting had geleden? Wij zullen het nooit weten, al lijkt het waarschijnlijk dat de Verenigde Staten op een of andere wijze toch in de oorlog zouden zijn betrokken geraakt. Belangrijker is trouwens wat wij wel weten, namelijk dat Hitler zich vergiste, dat Amerika niet te zwak of te ziek was om op te treden, dat het integendeel de doorslag zou geven. Roosevelt wist dat ook, sprak het ook uit (in dezelfde rede van 27 oktober): 'Er zijn er die zeggen dat onze grote voorspoed ons verraden heeft; dat wij niet op kunnen tegen de georganiseerde massa's die op Spartaanse wijze getraind zijn in meedogenloze brutaliteit. Ze zeggen dat wij te vet zijn geworden en te pafferig en te lui, dat wij gedoemd zijn onder te gaan. Maar wie dat zeggen, weten niets van Amerika of het Amerikaanse leven. Zij weten niet dat dit land groot is omdat het een land is van voortdurende uitdagingen. Ons land is bevolkt en gestadig ontwikkeld door mannen en vrouwen in wie de geest brandde van avontuur en rusteloosheid en individuele onafhankelijkheid, een geest die geen onderdrukking kan toestaan.'

Op 11 maart 1941 ondertekende Roosevelt de Leen- en Pachtwet, die hem in staat stelde de Britten allerlei oorlogsmateriaal te 'lenen' mits ze het zelf kwamen halen. Hier worden Amerikaanse rupsbanden ontscheept.

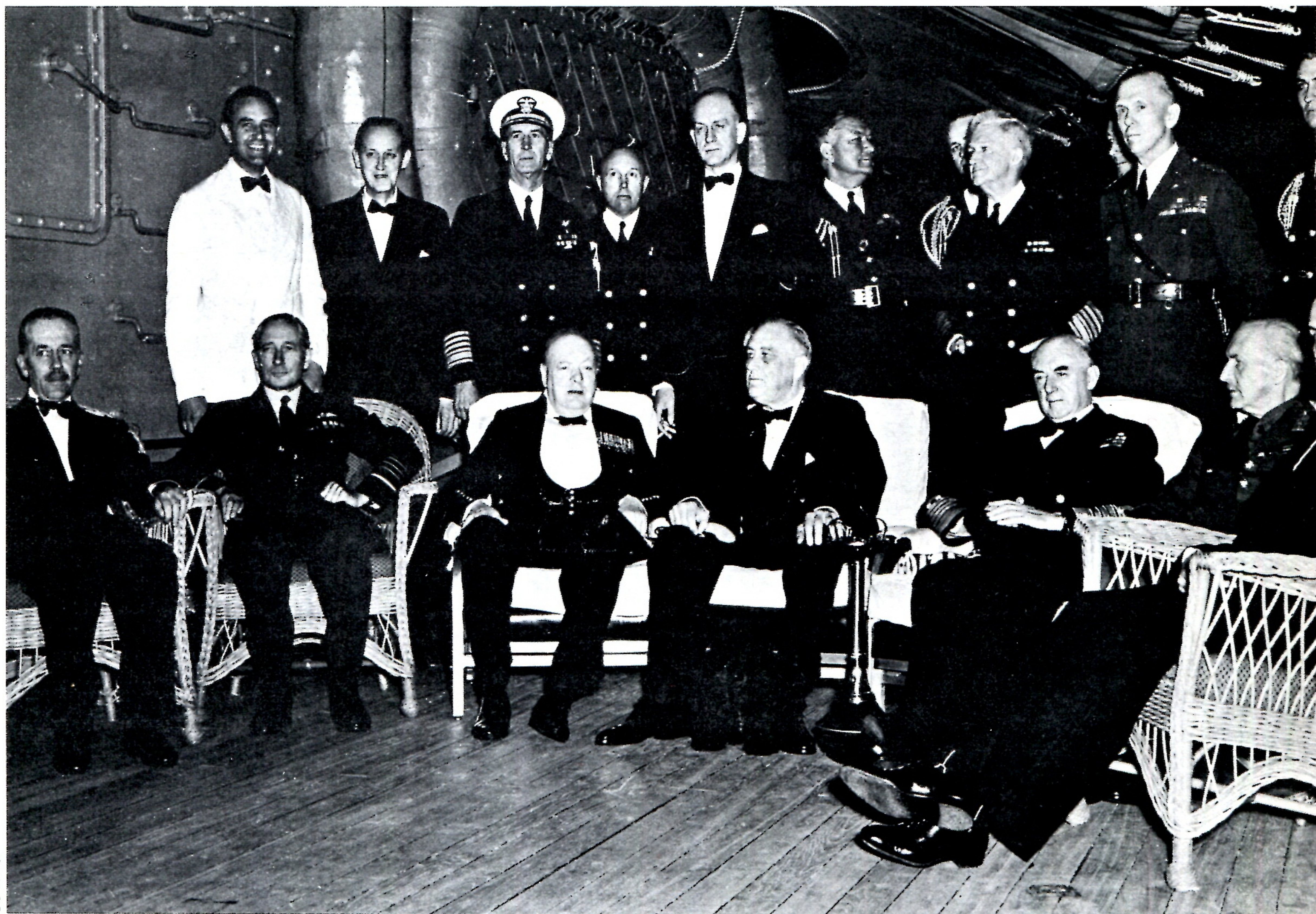
nog verder ging. De vraag in hoeverre hij leider of geleide was, is uiterst ingewikkeld. Bij een opinie-onderzoek in april 1941 was driekwart voor deelneming aan de oorlog 'als het zeker was dat er geen andere manier was om Duitsland en Italië te verslaan', maar vier vijfde was tegen een directe oorlogsverklaring. Zou het Amerikaanse volk werkelijk bereid zijn om de grootste offers te brengen? Toen in de zomer in het Congres

leiding, zoals Stimson hem verweet? Was hij te veel de handige politicus, te weinig de man die voorop durfde gaan? Was de waarschuwing van White juist: 'U zult niet in staat zijn het Amerikaanse volk te leiden tenzij u bij blijft'?

Het werd september voor de president de volgende beslissende stap deed. Op de vierde van die maand werd de Amerikaanse torpedojager 'Greer' (die overigens bezig was de Engelsen te helpen bij de jacht op een Duitse onderzeeboot) aangevallen. Roosevelt gebruikte deze aanleiding om de begeleiding van de konvooien door de Amerikaanse marine in te stellen. In een felle rede op 11 september kondigde hij aan dat er in het

HYMNEN OP ZEE

PROF. DR. J. W. SCHULTE NORDHOLT

Het illustere gezelschap dat in augustus 1941 aan boord van de Amerikaanse kruiser 'Augusta' bijeen was voor de 'Atlantic Charter Conference'. Op de eerste rij van links naar rechts de Britse onderminister

van buitenlandse zaken Cadogan, de Britse luchtmaarschalk Freeman, premier Churchill, president Roosevelt, de Engelse admiraal Dudley Pound, de Britse veldmaarschalk Dill en lord Cherwell. Op de tweede rij links

Averell Harriman (witte jas), met naast hem Harry Hopkins; staande tussen Churchill en Roosevelt, Sumner Welles, de Amerikaanse onderminister van buitenlandse zaken; tweede van rechts, staande, generaal Marshall.

Begin augustus 1941 reisde Winston Churchill met een hele staf van medewerkers op het gloednieuwe oorlogsschip 'Prince of Wales' (dat enkele maanden later onder Japans vuur zou vergaan) naar Newfoundland om daar een geheime bespreking te hebben met Franklin Roosevelt. Churchill had de eerste ministers van de *dominions* op de hoogte gesteld en er zijn vreugde over uitgesproken dat hij de Amerikaanse presi-

dent nu voor het eerst zou ontmoeten. De grote man was op dat moment zijn ontmoeting in de Eerste Wereldoorlog met een toen nog onbekende, onbelangrijke onderminister uit Amerika geheel vergeten, een fout die hij in zijn memoires overvloedig herstelde, vertellend hoe diep hij al in 1918 onder de indruk was geweest van Roosevelts '*magnificent presence in all his health and strength*'. In 1941 was de hernieuwde kennis-

making van het hoogste gewicht voor de Engelse leider. 'Je zou denken dat Winston in de hemel werd opgenomen om God te ontmoeten', spotte Harry Hopkins. Roosevelt vertrok, eveneens in het diepste geheim, uit Washington voor een pleziertochtje op zijn jacht; stapte, eenmaal op zee, over op de kruiser 'Augusta' en op 9 augustus vonden beide schepen en beide grote mannen elkaar voor de kust van Newfound-

land. Dat was een zaterdag. De volgende dag zaten zij tezamen in het morgenlicht op het voordek van het Engelse oorlogsschip, pal onder de kanonnen, en hielden daar hun kerkdienst. 'Vurig', zo schrijft Churchill, 'zongen wij daar onze gemeenschappelijke hymnen, ik had ze zelf uitgekozen: *For those in peril on the sea* en *Onward, Christian soldiers*. En wij eindigden met *Oh God, our help in ages past* ... Ieder woord ontroerde het hart. Het was een groots ogenblik om te beleven.'

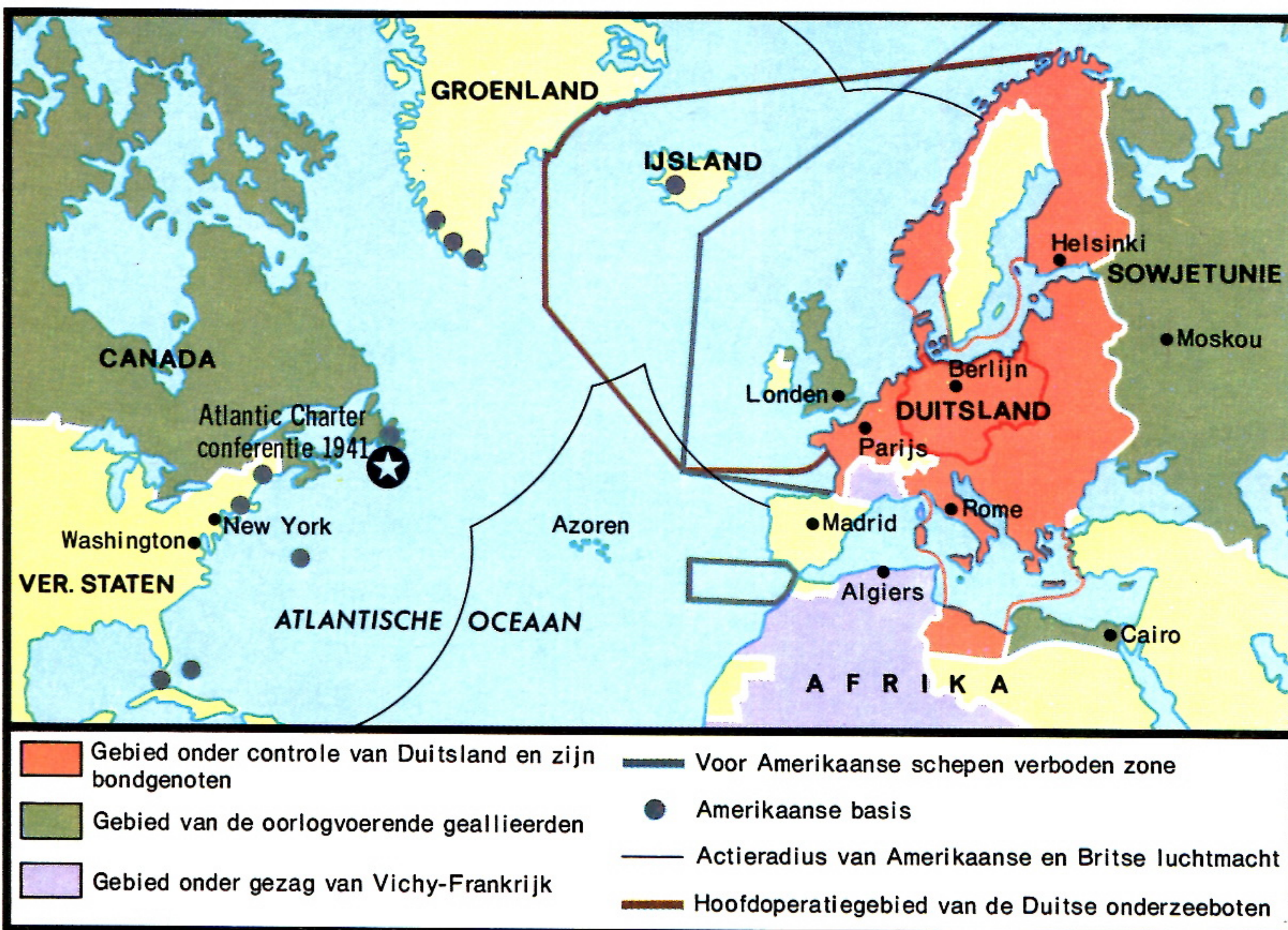
De volgende dagen waren aan ernstige zaken gewijd. Wij herinneren ons die bijeenkomst op zee vooral omdat zij resulteerde in het *Atlantic Charter*, maar dat was slechts een

bijzaak. Grimmige actualiteit moest de voorrang hebben boven dromen over de toekomst. Hoe zou Duitsland kunnen worden verslagen? Met bommenwerpers, zoals de Engelsen naïef geloofden? Of enkel met grote, ook Amerikaanse legers, zoals de chef van de Amerikaanse legerstaf, generaal Marshall, vreesde? Hoe moest de hulp aan Rusland worden georganiseerd zonder dat Engeland er schade door leed? Wat moest er gebeuren als Duitsland Spanje binnenviel? Kon men dan op Portugal rekenen? Moesten de Azoren worden bezet? En welke gedragslijn moest men volgen tegenover Japan?

Naast al dit soort vragen was een gezamenlijke verklaring over de oorlogsdoeleinden

enkel een soort vaandel boven het slagveld, een oproep voor de toekomst, waartoe men vooral besloot om de verbondenheid te demonstreren. Aan het begin van het jaar had Roosevelt reeds zijn befaamde vier vrijheden geproclameerd als doel van de mensheid: vrijheid van meningsuiting en godsdienst, vrijheid van gebrek en vrees. Thans wilde men verder gaan, duidelijk maken waar de strijd tegen Hitler eigenlijk om begonnen was. Maar het vaststellen van de tekst van zo'n beginselverklaring bleek toch niet al te eenvoudig, ook al sprak men slechts van een verre toekomst. Zowel van Engelse als van Amerikaanse zijde werd er hard gewerkt aan diverse ontwerpen. Churchill begon ermee, geholpen door zijn adviseur, sir Alexander Cadogan. Sumner Welles, de onderminister van buitenlandse zaken die Roosevelt vergezelde, formuleerde de Amerikaanse ideeën, die dan door Roosevelt gecorrigeerd werden. Het kostte veel inspanning en gepraat om uiteindelijk tot een overeenkomst te komen. Het begin was eenvoudig genoeg: beide landen konden met de hand op het hart verklaren niet uit te zijn op gebiedsuitbreiding en het recht van zelfbeschikking voor alle naties was ook een gemakkelijk aanvaard principe. Maar moeilijker werd het toen het ideaal van internationale vrijhandel ter sprake kwam. De Amerikanen waren er, vanuit hun economische superioriteit, natuurlijk vurige voorstanders van, maar de Engelsen, die sinds de conferentie van Ottawa in 1932 hun wereldrijk met tariefmuren waren gaan beschermen, wilden er slechts onder veel voorbehoud van weten. Dat leidde tot scherpe discussies en tot een formule-met-een-slag-om-de-arm: beide landen verklaarden ervoor te zijn de wereld open te leggen voor de handel, voor zover dat met hun bestaande verplichtingen overeenkwam. Moeilijkheden leverde ook de politieke organisatie van de toekomstige wereld op. Churchill sprak in zijn ontwerp van een 'effectieve internationale organisatie', maar Roosevelt, de teleurgestelde *Wilsonian*, geloofde dat na de oorlog de orde zou moeten worden gehandhaafd door de vier grote mogendheden Amerika, Engeland, Rusland en China. Hij schrapte dus deze woorden, ook uit vrees voor de reacties van de isolationisten in eigen land. Niets is nuttelozer, zei hij tegen Welles, dan een herstel van de Volkenbond.

De verklaring waar men het tenslotte op 12 augustus over eens werd, was een compromis. In acht artikelen spraken Engeland en Amerika tezamen uit tegen gebiedsuitbreiding te zijn, voor zelfbeschikking, voor een open wereld en sociale zekerheid, voor een blijvende vrede en een vrije zee. Dat alles kon alleen bereikt worden als eerst de nazitirannie was verslagen en de agressieve naties waren ontwapend. Het onthaal van het Charter in Amerika was gunstiger dan Roosevelt had durven hopen en in de rest van de wereld, vooral ook de onderdrukte, werd het ontvangen als een teken van een betere toekomst. De betekenis ervan is daarom groter dan men alleen uit de vage woorden zou afleiden. Er was een begin gemaakt, een koers aangegeven, hoe ver de haven ook nog weg mocht zijn.

Boven: een overzicht van de situatie in en rondom het noordelijk gedeelte van de Atlantische Oceaan ten tijde van de bijeenkomst van Churchill en Roosevelt in de zomer van het derde oorlogsjaar.

Onder: de Amerikaanse president Roosevelt en de Britse premier Winston Churchill tijdens hun besprekingen voor de kust van Newfoundland, die tenslotte resulteerden in het Atlantic Charter.

Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie

DE VERENIGDE STATEN EN HET
VERRE OOSTEN

PRATEN MET JAPAN

DRS. H. N. BUISMAN

Associated Press

Boven: het Japanse kabinet in mei 1941. Van links naar rechts de ministers Hiranuma (binnenlandse zaken), Konoye (premier), Tojo (oorlog), Kanemitsu (welvaart), Oikawa (marine) en Matsuoka (buitenlandse zaken).

De Verenigde Staten hadden veel belang bij het handhaven van de vrede in Azië. Men wilde zich ongestoord concentreren op de situatie in Europa. Daarom had Amerika zich beperkt tot papieren protesten tegen het Japanse optreden in China. Toen Japan op 27 september 1940 een alliantie met Duitsland en Italië sloot om Amerika van militaire interventie te weerhouden, werd voor de Amerikanen echter plotseling het verband duidelijk tussen de ontwikkelingen in Europa en Azië. Japan werd nu als bondgenoot van Duitsland harder aangepakt, onder meer door economische sancties.

In december bezochten twee Amerikaanse priesters Japan en spraken er met vele hoge

Associated Press

Links: admiraal Nomura, die in februari '41 Japans ambassadeur in Washington werd, manoeuvreerde zo onbeholpen, dat hij de toch al stroeve verstandhouding tussen beide landen nog verslechterde.

autoriteiten. Zij kregen de indruk dat de Japanse regering naar een betere verhouding met Amerika streefde. De regering in Washington wachtte derhalve met spanning de komst af van de nieuwe Japanse ambassadeur, admiraal Nomura. Maar tijdens het eerste gesprek, op 12 februari 1941, bleek dat Nomura geen opdracht had om onderhandelingen met Amerika te beginnen. Pas op 9 april dienden de Japanse diplomaten, en dan nog op eigen initiatief, een voorstel in. Amerika moest Japan helpen grondstoffen uit Nederlands-Indië te verkrijgen. Japan zou dan bereid zijn vrede met China te sluiten. Maar de diplomaten zwegen erover hoe een dergelijk verdrag er uit zou moeten

zien. Ook de toekomstige houding van Japan ten opzichte van Duitsland bleef in het duister.

Cordell Hull vond dit geen basis voor vruchtbare onderhandelingen. Volgens hem moest elke regeling over het Verre Oosten voldoen aan vier voorwaarden: (1) Japan moest zich terugtrekken uit China en beloven géén land in Azië meer aan te vallen; (2) de regering in Tokyo mocht zich niet in de interne zaken van andere naties mengen; (3) óók in China moest elk land, dus niet alleen Japan, ongehinderd handel kunnen drijven; (4) geen land mocht de status-quo in het Verre Oosten met geweld veranderen. Natuurlijk moest Japan het Driemogendhedenpact direct opzeggen. Admiraal Nomura, die geen enkele diplomatieke ervaring had, vertelde de regering in Tokyo dat zijn voorstel afkomstig was van de Amerikanen.

De Japanse minister van buitenlandse zaken, Matsuoka, werd bij zijn terugkeer uit Berlijn en Moskou onaangenaam verrast door het feit dat er achter zijn rug om onderhandelingen met Amerika waren begonnen. Na enig aarzelen formuleerde hij een tegenvoorstel. Hij zweeg over de Japanse houding ten opzichte van Duitsland. Hij vroeg de Amerikanen echter China te dwingen de Japanse vredesvoorwaarden te accepteren. Tenslotte weigerde hij de belofte te doen dat Japan de gebieden in het zuidoosten van Azië ongemoeid zou laten. Hij had juist een neutraliteitsverdrag met Rusland gesloten, zodat China van de Sowjetunie geen steun meer behoefde te verwachten. Als de Japanse troepen nu ook nog de zuidelijke grens hermetisch wisten af te sluiten voor buitenlandse hulp, zou China spoedig gedwongen zijn te capituleren. Maar daarvoor moest men geheel Indochina bezetten. Daarom weigerde hij deze belofte te doen. Hull vond het vreemd dat de regering in Tokyo haar 'eigen' voorwaarden, die hij reeds had afgewezen, nog scherper ging stellen. Hij liet duidelijk blijken dat hij Matsuoka maar een onbetrouwbaar persoon vond. Matsuoka voelde zich hierdoor beledigd en trachtte de onderhandelingen zoveel mogelijk te bemoeilijken. De Japanse regering zag zich gedwongen hem te vervangen door Toyoda, die meer pro-Amerikaans was.

Op 25 juli bezetten Japanse legers Zuid-Indochina, teneinde China geheel van de buitenwereld af te sluiten. Het probleem was, dat dit gebied tevens kon dienen als een uitvalsbasis voor operaties tegen Nederlands-Indië, Singapore en Maleisië. Amerika wilde voorkomen dat Japan zich meester zou maken van Indië, dat zo rijk was aan grondstoffen, onder andere olie, rubber en tin. Japan zou dan voor de levering van olie niet meer van Amerika afhankelijk zijn en dit was het enige wapen waarmee de Verenigde Staten Japan in bedwang konden houden. Tevens had Amerika zelf rubber uit Indië nodig. Amerika stopte ogenblikkelijk zijn handel met Japan; Engeland en Nederland sloten zich bij dit embargo aan. Dit vormde een grote bedreiging voor Japan.

Als dit embargo niet direct zou worden opgeheven, moest men wel pogen om zich met geweld toegang te verschaffen tot de olievelden van Indië. Dit zou ongetwijfeld oorlog

Associated Press

Teijiro Toyoda volgde in de zomer van 1941 Matsuoka op als minister van buitenlandse zaken. Hij was pro-Amerikaanser dan zijn voorganger, die de onderhandelingen met Washington zoveel mogelijk bemoeilijkte.

met Amerika tot gevolg hebben. Prins Konoye, de minister-president van Japan, hoopte in een persoonlijk gesprek met president Roosevelt tot een aanvaardbare oplossing te kunnen komen. Dit compromis moest echter zowel voor het Japanse leger als voor de Verenigde Staten aanvaardbaar zijn.

President Roosevelt voelde veel voor een topconferentie, maar de adviseurs van zijn ministerie van buitenlandse zaken wilden eerst tastbare bewijzen zien dat Japan zich naar de Amerikaanse eisen zou schikken. Zij zagen in het Japanse initiatief een teken van zwakte; blijkbaar deinsde Japan terug voor een oorlog met de Verenigde Staten. Zij achtten nu de tijd rijp voor een definitieve regeling van de kwestie-China en de problemen in Azië. De adviseurs hoopten dat Japan door de moeilijke economische situatie gedwongen zou worden aan de Amerikaanse verlangens toe te geven. Maar het Japanse leger weigerde zich terug te trekken uit China. De kwestie-China was te zeer met het militaire prestige verbonden. Als men zich zo maar zou terugtrekken, zou de politieke macht van het leger een gevoelige klap krijgen. Op de belangrijkste punten was geen van beide partijen tot een compromis bereid. Begin oktober was dit in beide kampen overduidelijk. Prins Konoye raakte in tijdnood. Op 6 september hadden de Japanners besloten dat diplomatieke onderhandelingen vóór 15 oktober succes moesten hebben; zo niet, dan zou men de kwestie op het slagveld uitvechten. Op 12 oktober bezwoer prins Konoye het leger alsnog de Amerikaanse eis dat Japan zich uit China terugtrok, te aanvaarden. Maar generaal Tojo, de minister van defensie, weigerde. Daarop trad prins Konoye af. De nieuwe regering, onder leiding van generaal Tojo, kreeg van de keizer de uitdrukkelijke opdracht een laatste diplomatieke poging te ondernemen om oorlog met de Verenigde Staten te voorkomen. De keizer wilde vrede. De nieuwe regering formuleerde daarop nieuwe voorstellen. Men wilde tenminste gedurende vijftig jaar troepen stationeren in Noord-China, Binnen-Mongolië en op het eiland Hainan. Uit de rest van China

wilde men zich twee jaar na het tekenen van de vrede terugtrekken. Over de inhoud van het vredesverdrag met China zweeg men, maar de Amerikanen begrepen dat Japan er niet over dacht China volledig met rust te laten. Tevens weigerde Japan het Driemogendhedenpact op te zeggen. De diplomaten stelden wel heel duidelijk dat de alliantie met Duitsland Japan in feite tot niets verplichtte, zodat Amerika hierover niet ongerust behoefde te zijn. Het Japanse voorstel vond echter geen genade in Amerikaanse ogen. Washington stond op een volledig vrij en onafhankelijk China en een verbreken van het Driemogendhedenpact. De Japanse diplomaten kwamen opnieuw in tijdnood. De regering had op 1 november besloten dat er vóór 30 november overeenstemming bereikt moest worden. De Japanners stelden nu een voorlopige schikking voor. Japan zou zich uit het zuiden van Indochina terugtrekken als Amerika, Engeland en Nederland het embargo ophieven. Na een vredesverdrag met China zou men zich zelfs uit het noorden van Indochina terugtrekken, zodat Japan de landen in het zuiden niet meer kon bedreigen. Maar men bleef star op het punt-China. De Verenigde Staten bleven echter hameren op de directe ontruiming van China, waarvoor Washington voor juli 1941 nooit een gewapend conflict had willen riskeren. Op aandringen van president Roosevelt overwoog Hull zelf een schikking voor te stellen. Gedurende drie maanden zou het embargo op civiele produkten opgeheven worden als Japan zich terugtrok uit Zuid-Indochina en beloofde geen aanval op Nederlands-Indië en Singapore te ondernemen. In deze periode zou men dan moeten onderhandelen over een definitieve regeling van het Chinese vraagstuk, dat echter wel aan de Amerikaanse voorwaarden moest voldoen. Engeland, Nederland en China voelden hier echter weinig voor. Zij wilden van Japan een waterdichte garantie voor hun veiligheid, voordat men het embargo geheel of gedeeltelijk ging opheffen. Cordell Hull liet zijn plan daarom teleurgesteld varen; hij wilde er niet de relatie tussen Amerika en zijn potentiële bondgenoten mee belasten. Trouwens, het hele plan was toch onaantvaardbaar geweest voor Japan. Een schikking zou het uitbreken van een gewapend conflict alleen maar enkele maanden hebben uitgesteld. In deze tijd konden de Verenigde Staten hun militaire macht op topsterkte brengen, terwijl Japan nu reeds op zijn beperkte reserves moest leven, aangezien ook Hull niet bereid was het embargo volledig op te heffen. Hull zag geen uitweg meer. Op 25 november herhaalde hij de maximum-eisen van de Verenigde Staten. Japan reageerde er niet eens op, hetgeen Hull ook niet verwacht had. Hij zag zijn verklaring van 25 november alleen maar als het formuleren van de ideologische basis van het naderende conflict. Het woord was nu aan de strijdkrachten. Op 6 december ondernam president Roosevelt nog wel een laatste poging de vrede te bewaren door een persoonlijk beroep te doen op de keizer, maar deze brief bereikte de geadresseerde pas na het begin van de vijandelijkheden.